

NİL NEHRİ HAVZASININ HİDROPOLİTİK TARİHİ VE SON GELİŞMELER

HYDROPOLITICAL HISTORY OF NILE RIVER BASIN AND RECENT DEVELOPMENTS

التاريخ الهيدروسياسي لحوض نهر النيل والتطورات الأخيرة

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER FOR MIDDLE EASTERN STRATEGIC STUDIES
مركز الشرق الأوسط للدراسات الاستراتيجية

NİL NEHRİ HAVZASININ HİDROPOLİTİK TARİHİ ve SON GELİŞMELER

HYDROPOLITICAL HISTORY OF NILE RIVER BASIN AND RECENT DEVELOPMENTS

التاريخ الهيدروسياسي لحوض نهر النيل
والتطورات الأخيرة

ORSAM Rapor No: 42
ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 3

Nisan 2011

ISBN: 978-605-5330-31-6

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2011

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Tarihçe

Türkiye’de eksikliği hissedilmeye başlayan Ortadoğu araştırmaları konusunda kamuoyunun ve dış politika çevrelerinin ihtiyaçlarına yanıt verebilmek amacıyla, 1 Ocak 2009 tarihinde Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) kurulmuştur. Kısa sürede yapılanan kurum, çalışmalarını Ortadoğu özelinde yođunlaŐtırmıŐtır.

Ortadoğu’ya BakıŐ

Ortadoğu’nun iç içe geçmiş birçok sorunu barındırdığı bir gerçektir. Ancak, ne Ortadoğu ne de halkları, olumsuzluklarla özdeşleştirilmiş bir imaja mahkum edilmemelidir. Ortadoğu ülkeleri, halklarından aldıkları güçle ve iç dinamiklerini seferber ederek barıŐçıl bir kalkınma seferberliği başlatacak potansiyele sahiptir. Bölge halklarının bir arada yaŐama iradesine, devletlerin egemenlik halklarına, bireylerin temel hak ve hürriyetlerine saygı, gerek ülkeler arasında gerek ulusal ölçekte kalıcı barıŐın ve huzurun temin edilmesinin ön şartıdır. Ortadoğu’daki sorunların kavranmasında adil ve gerçekçi çözümler üzerinde durulması, uzlaŐmacı inisiyatifleri cesaretlendirecektir. Sözkonusu çerçevede, Türkiye, yakın çevresinde bölgesel istikrar ve refahın kök salması için yapıcı katkılarını sürdürmelidir. CepheleŐen eksenlere dâhil olmadan, taraflar arasında diyalogun tesisini kolaylaŐtırmaya devam etmesi, tutarlı ve uzlaŐtırıcı politikalarıyla sağladığı uluslararası desteği en etkili biçimde değerlendirebilmesi bölge devletlerinin ve halklarının ortak menfaatidir.

Bir Düşünce Kuruluşu Olarak ORSAM’ın Çalışmaları

ORSAM, Ortadoğu algılamasına uygun olarak, uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve uygun pozisyonların alınabilmesi amacıyla, kamuoyunu ve karar alma mekanizmalarına aydınlatıcı bilgiler sunar. Farklı hareket seçenekleri içeren fikirler üretir. Etkin çözümler önerileri oluşturabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanında yetkin araştırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarını teşvik eder. ORSAM; bölgesel gelişmeleri ve trendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaŐtırabilen güçlü bir yayım kapasitesine sahiptir. ORSAM, web sitesiyle, aylık Ortadoğu Analiz ve altı aylık Ortadoğu Etütleri dergileriyle, analizleriyle, raporlarıyla ve kitaplarıyla, ulusal ve uluslararası ölçekte Ortadoğu literatürünün gelişimini desteklemektedir. Bölge ülkelerinden devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve STK temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaştırarak bilgi ve düşüncelerin gerek Türkiye gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır.

ORSAM SU ARAŞTIRMALARI PROGRAMI

Program Hakkında

Su, sadece insanlar için değil ekosistemi oluşturan tüm bitki ve hayvanlar için yeri doldurulamaz, değerli, yaşamın devamlılığını sağlayan en önemli elementlerden biridir. Yeraltı ve yüzey sularından; tarım, taşıma, madencilik, endüstriden içme suyuna kadar, ekonomik amaçlar da dâhil olmak üzere pek çok alanda istifade edilmektedir. Ancak su kaynakları üzerinde, gerek insan faaliyetleri gerek doğanın yarattığı değişimler nedeniyle çift yönlü bir baskı vardır. Özellikle su sıkıntısı olan bölgelerde aşırı nüfus artışı, kırsal kesimden şehirlere doğru artan göç ve bunun sonucunda oluşan nüfus değişimleri, gıda güvenliği, sosyo-ekonomik refahın artması, tarımsal, evsel ve sanayi kaynaklı kirlilik, küresel iklim değişikliği sonucu yağış rejimlerinin değişmesi, hidrolojik döngünün tüm elemanlarını etkilemektedir. Bunun sonucunda su kaynakları gün geçtikçe hem miktar hem de kalite açısından değişime uğramaktadır. Suyun arzı ile tüketim talebi arasındaki uçurum her geçen gün büyümektedir. Su kaynaklarının yönetimine ilişkin sorunlar yaşanırken, çevre sorunlarının da su kaynakları üzerindeki etkisi her geçen gün artmaktadır. Türkiye ve yakın çevresi, ama bilhassa Ortadoğu, söz konusu sorunların en fazla hissedildiği bölgelerdendir.

Diğer taraftan, su kaynağı potansiyelinin yüzde 40'tan fazlası sınıraşan su havzalarında yer alan Türkiye'nin, özellikle Fırat-Dicle Havzaları kıyıdaşı olan komşularıyla ilişkileri büyük önem arz etmektedir. Gerek Türkiye'nin gerek bölge ülkelerinin, bölgesel istikrar ve refahın artışı ile komşuluk ilişkilerinin derinleştirilmesi yönünde harcadığı çabaların hedefine ulaşmasında, su kaynaklarının kullanımı konusunda bilgiye dayalı, iyi niyetli ve aktif bir işbirliği içinde olunması tüm taraflar için elzemdir. Ek olarak, Türkiye'nin, Avrupa Birliği adaylığı sürecinde AB Su Çerçeve Direktifi'ni kendi ulusal mevzuatı ile uyumlaştırma gündemi, önümüzdeki dönemde su politikalarının yeni bir içerik kazanmasını beraberinde getirecektir.

Bu etkenler doğrultusunda, dünyadaki ve Türkiye'nin yakın çevresindeki su gündemine ilişkin güncel gelişmelerin ve su politikalarıyla ilgili trendlerin izlenmesi, elde edilen verilerin analiz edilmesiyle ortaya çıkan aydınlatıcı bulguların kamuoyuna ve karar alıcılara sunulması amacıyla ORSAM bünyesinde 1 Ocak 2011'de "ORSAM Su Araştırmaları Programı" kurulmuştur.

Ortadoğu'da, gerek iklimsel şartlar gerek kaynakların verimsiz kullanımı nedeniyle hidrolojik su bütçesindeki sıkıntıların ve buna bağlı olarak da politik, ekonomik ve toplumsal sorunların büyük artış göstermesi nedeniyle, ORSAM Su Araştırmaları Programı çalışmalarında Ortadoğu bağlantılı konulara öncelik verilmiştir.

ORSAM Su Araştırmaları Programı, su politikaları konusunda farklı hareket seçenekleri içeren fikirler üretmeyi, etkin çözüm önerileri oluşturabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanında yetkin araştırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarını teşvik edip çeşitlendirmeyi, Türkiye'deki su çalışmaları literatürünün gelişiminin desteklenmesini amaç edinmiştir.

ORSAM Su Araştırmaları Programı bu kapsamda, bölge ülkelerinde su çalışmalarıyla ilgili olan akademisyenler, sivil toplum örgütü temsilcileri, bürokratlar, devlet adamları, stratejistler, gazeteciler ve işadamlarının Türkiye'de konuk edilmesini kolaylaştırarak, bilgi ve düşüncelerinin gerek Türkiye gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamayı da hedeflemektedir.

TAKDİM

Ortadoğu bölgesi dnyamızda suyun kıt olduğu coğrafyaların başında gelmektedir. Bu bölgedeki birçok nehir, tüm dnyada olduğu gibi ulusal sınırları aşmakta ve dolayısıyla uluslararası ilişkilerin konusu haline gelmektedir.

Dnyanın en uzun nehri olan Nil nehri de Afrika'nın ortalarından doğup Akdeniz'e akmakta ve 10 ülkenin egemenliği altındaki topraklardan geçmektedir. Havzadaki İngiliz egemenliği döneminde Mısır'ın tarımsal üretimini korumak amacıyla İngiltere, zaman zaman diğer Batılı güçlerle Nil nehri sularının, yukarı kıyıdaşlar tarafından kullanılmasını önleyici düzenlemeler yapmıştır.

Afrika kıtasının yüzde onunu kaplayan Nil nehri havzasında bulunan 10 ülke hiçbir zaman ne jeopolitik ne de ekonomik bir birlik olamamıştır. Aksine havzanın çeşitli bölümleri, kolonyal dönemde farklı güçlerin etkisi altında bulunurken, koloni döneminin 1950'lerde sona ermesinden sonra da Doğu ve Batı bloklarının etki alanlarında yer almışlardır. Bu dönemde ortaya çıkan siyasi sorunlar ise Nil nehrinin kullanımına ilişkin sorunlarla birleşerek, Nil nehrini bir çatışma alanı haline getirmiştir. Tüm kullanımları düzenleyen uluslararası hukuk düzenlemelerinin bulunmaması nedeniyle de ülkeler arasında oluşan su anlaşmazlıkları siyasi ilişkiler yoluyla tanzim edilmektedir.

Uzun zamandır bölgesel bir ihtilafın konusunu oluşturan Nil nehri havzasında son bir yıl içinde birçok önemli gelişme meydana gelmiştir. Bu gelişmeler, Mayıs 2010'da Mısır ve Sudan'ın karşı çıkmasına rağmen, yukarı kıyıdaşlar arasında imzalanan ve Nil sularının kullanımına ilişkin Çerçeve Anlaşma, Sudan'ın bölünmesi ile sonuçlanan referandum ve Mısır'da ortaya çıkan ama sonuçları halen kestirilemeyen siyasi kriz olarak sıralanabilir.

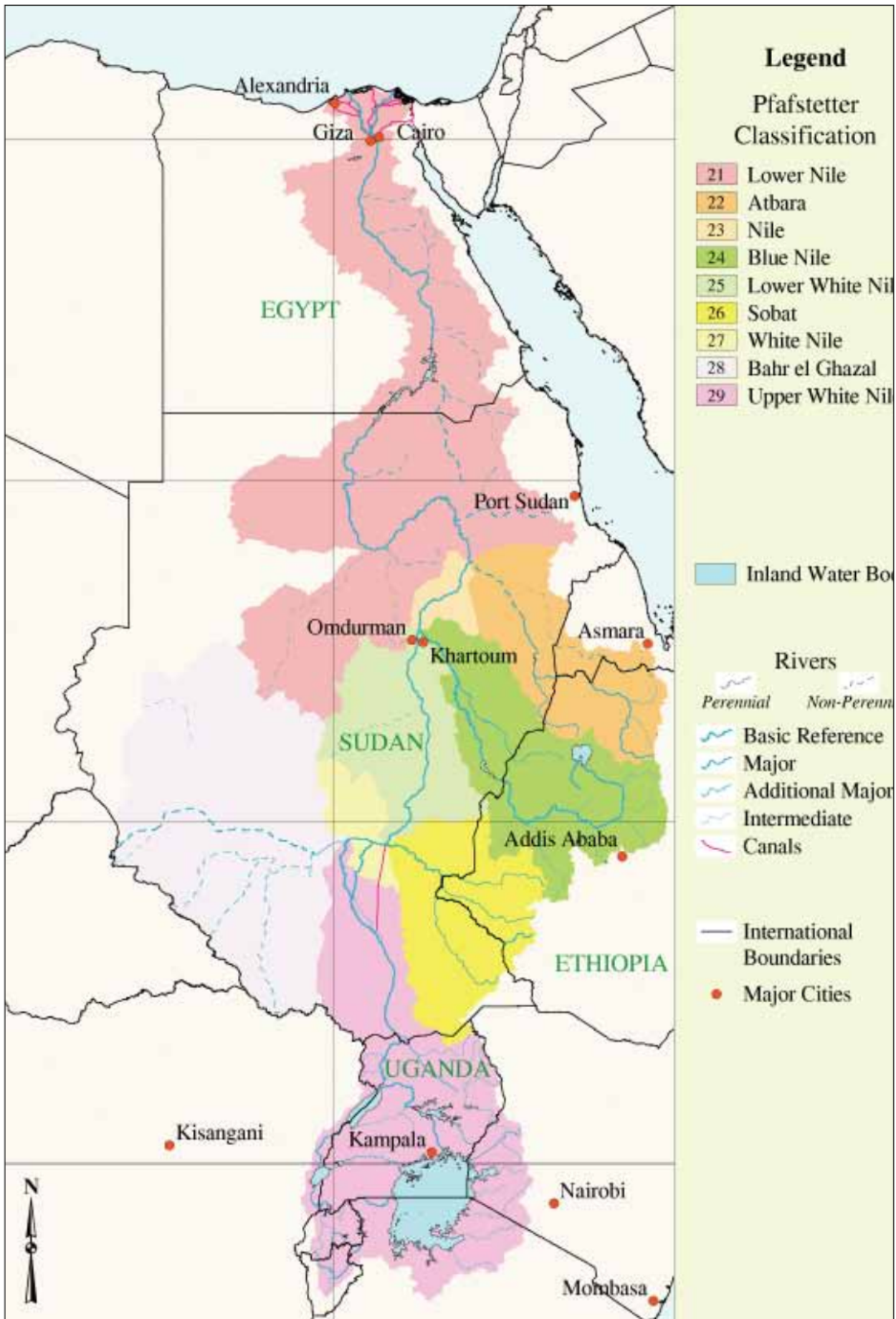
ORSAM Su Araştırmaları Programı Danışmanı Dr. Seyfi Kılıç'ın hazırladığı bu raporda, Nil nehriyle ilgili olarak yukarıda kısaca başlıkları verilmeye çalışılan birbirinden önemli konular masaya yatırılmaktadır. Bu çalışmanın uzun bir süre güncelliğini koruyacağı kanaatindeyiz.

ORSAM Su Araştırmaları Programı kapsamında, önümüzdeki dönem yeni konularda daha kapsamlı çalışmalar sunmaya hedefliyoruz. Yeni çalışmalarla ilgili her türlü katkıya açık olduğumuzu bilmenizi isteriz.

Hasan Kanbolat
ORSAM Başkanı

İçindekiler

Takdim.....	4
Özet.....	7
Giriş	8
Nil Suları Üzerindeki Uyuşmazlık	9
Havzanın Özellikleri.....	10
Havzadaki Andlaşmalar	10
15 Nisan 1891 İngiliz-İtalyan Protokolü	11
15 Mayıs 1902 İngiltere-Etiyopya Andlaşması	11
12 Mayıs 1906 İngiltere-Belçika Andlaşması.....	12
13 Aralık 1906 İngiltere-Fransa-İtalya Andlaşması	12
1925 İngiltere-İtalya Nota Teatisi.....	12
7 Mayıs 1929 Mısır-İngiliz Sudanı Andlaşması.....	12
8 Kasım 1959 Mısır-Sudan Nil Sularının Tam Kullanımı Andlaşması	13
Mayıs 2010 İşbirliği Çerçeve Anlaşması	14
Mısır, Sudan ve Etiyopya Arasındaki Ekonomik ve Siyasi İlişkiler.....	15
Havzadaki Büyük Projeler	16
Son Gelişmeler ve Değerlendirme	18

Hazırlayan: Dr. Seyfi KILIÇ
ORSAM Su Araştırmaları Programı Danışmanı
Aksaray Üniversitesi U.İ.B. Öğretim Görevlisi

NİL NEHRİ HAVZASININ HİDROPOLİTİK TARİHİ ve SON GELİŞMELER

Özet

Dünya nüfusunun yüzde 40'a yakın bir kısmı, en az iki ülke tarafından paylaşılan nehir havzalarında yaşamakta ve 200'den fazla nehir birden çok ülkenin egemenliği altında akmaya devam etmektedir. Bu kadar çok nehrin, en az iki ülkenin egemenliği altında bulunması ise, o ülkeler arasında sorunların ortaya çıkmasına ve uyuşmazlık çözülebilirse anlaşmalara konu olmaktadır.

Uluslararası hukukun yapısından kaynaklanan ve özellikle sınır aşan ve sınır oluşturan sulara ilişkin genel kabul gören bir düzenlemenin bulunmaması nedeniyle, havzanın hangi bölümünde yer alındığına bağlı olarak kıyıdaş ülkeler tarafından bu suların kullanımına ilişkin bazı iddialar ileri sürülmektedir. Bu iddialar, ya akarsuyun nereden kaynaklandığı ve söz konusu devlet içinde ne kadar yol aldığı gibi hidrografik etkenlere, ya da suyu kimin daha uzun zamandır kullandığı gibi kronolojik etkenlere dayandırılmaktadır.

Uyuşmazlığın çıkması ile birlikte ülkeler uç pozisyonlarda yer almaktadırlar. Harmon doktrini de denen, mutlak egemenlik doktrini, yukarı kıyıdaş tarafından ileri sürülmektedir. Aşağı kıyıdaş ülkelerin uç iddiası ise genel olarak havzanın mutlak bütünlüğü doktrini'dir. Bu ilke de, tıpkı mutlak ülke egemenliği gibi uluslararası alanda kabul görmemektedir. Memsab ülkesinin yağışlı ve mansab ülkenin de kurak veya yarı kurak olması durumunda, aşağı kıyıdaş ülkeler nehir sularını daha önce kullanmaya başlamakta ve su altyapısına daha önce kavuşmuş olmaktadır. Bu durumda da, daha sonra su kaynağını geliştiren yukarı kıyıdaş ülkeye karşı, ön kullanımın dokunulmazlığı doktrininin ileri sürüldüğü görülmektedir. Hidrografi ve kronolojinin çatışan bu ilkeleri, birçok su uyuşmazlığında olduğu gibi, Nil havzasındaki su kullanımına ilişkin uyuşmazlıkta da sık sık kıyıdaşların konumuna göre karşı karşıya gelmiştir.

Mısır tarımında, sulamaya dünyada hiçbir ülkenin olmadığı kadar bağımlıdır ve bu suyun kaynağı da, henüz işletilmeye alınmamış olan fosil sular gözönüne alınmazsa, Mısır'ın hiçbir katkısı olmayan, Nil nehridir. Dünyanın en uzun nehri olan Nil nehri havzası, esas itibariyle ne jeopolitik ne de ekonomik bir bütün oluşturmamaktadır. Bu durum Mısır'ın, Nil nehrine yönelik olarak ortaya koyduğu güvenlik algılamaları ile birleştğinde havzanın bir bütün olarak ele alınmasını ve su kaynaklarının, havzanın şimdilik on olan ülkesinin de kabul edebileceği bir şekilde geliştirilmesini engellemektedir.

2010 Mayıs'ında imzalanan İşbirliği Çerçeve Anlaşması hariç olmak üzere, Nil nehri suları ile ilgili olarak yapılan tüm düzenlemeler Mısır'ın kullanımlarını korumaktadır. 1959 Nil Sularının Tam Kullanımı Anlaşması ve 2010 Mayıs'ında imzalanan İşbirliği Çerçeve Anlaşması hariç diğer tüm düzenlemeler ise, kolonyal güçler tarafından ya da onların etkisi altında imzalanmıştır.

Son bir yıl içinde ise havzada oldukça hızlı gelişmeler yaşanmaktadır. Sudan'ın bölünmesi ile sonuçlanan referandum, yukarı kıyıdaş ülkelerin Nil sularından faydalanmaya ilişkin olarak imzaladıkları 2010 İşbirliği Çerçeve Anlaşması ve Mısır'da ortaya çıkan halk hareketi sonucu değişen Mübarek rejimi sonrası oluşan belirsizlik havza sularının kullanımında bugüne kadar hakim durumda olan Mısır ağırlığını sona erdirme potansiyeli taşımaktadır.

Bu çalışmada Nil nehri sularının kullanımına ilişkin anlaşmaların tarihi, bu anlaşmaların zımni olarak içerdiği sınır aşan ve sınır oluşturan suların faydalanmaya ilişkin doktrinler ve havzada ortaya çıkan son siyasi gelişmelerin Nil sularına etkisi tartışılacaktır.

Giriş

Canlıların yaşamı için vazgeçilmez bir madde olan su, ilk bakışta, dünya üzerinde oldukça fazla miktarda varmış gibi görünse de, bu miktarın küçük bir kısmı kullanım için uygundur. Dünya üzerinde toplam miktarı 1,360,000,000 km³ olan suyun yüzde 97'si denizlerde tuzlu olarak bulunmakta ve ancak geriye kalan yüzde 3'lük bir kısım tatlı su olarak bulunmaktadır. Fakat bu kısmın da yüzde 77,2'si kutuplarda ve yüksek dağlarda buzul olarak bulunmakta ve yüzde 22,4'ü ise yeraltında olan fosil suları oluşturmaktadır. Neticede, canlı yaşamı için gerekli olan suya kaynaklık eden göller ve bataklıklar toplam tatlı su miktarının yüzde 0,35'ini, akarsular ise ancak yüzde 0,01'ini oluşturmaktadır. Yine de dünyanın sahip olduğu su kaynağı, kişi başına yıllık 7400 m³e eşittir. Ancak su kaynakları, dünya üzerinde eşit dağılmamıştır ve karaya dufen yağışların üçte ikisi kullanılmadan denizlere boşalmaktadır. Kişi başına yıllık 1000 ile 2000 m³ su miktarına sahip ülkeler su sıkıntısı çeken ülkeler grubuna dahil edilirken; 1000 m³'ten az olanlar, su kıtlığı çeken ülkeler arasında yer almaktadır.¹

Dünya nüfusunun yüzde 40'a yakın bir kısmı, en az iki ülke tarafından paylaşılan nehir havzalarında yaşamakta ve 200'den fazla nehir birden çok ülkenin egemenliği altında akmaya devam etmektedir. Bu kadar çok nehrin, en az iki ülkenin egemenliği altında bulunması ise, o ülkeler arasında sorunların ortaya çıkmasına ve uyuşmazlık çözülebilirse andlaşmalara konu olmaktadır.

Günümüzde, nüfusun artması ve endüstrinin yaygınlaşması ile beraber, devletler eskiye oranla, sınıraşan ve sınır oluşturan sulardan gittikçe daha fazla oranlarda yararlanmaktadırlar. Bu durum da aynı nehre kıyısı bulunan ülkeler arasında sorunlara yol açmaktadır.

Ancak birden çok devleti ilgilendiren ve faydalanmalarına konu olan, sınıraşan ve sınır oluşturan nehirlere ilişkin, tüm devletler ta-

rafından kabul gören bir düzenlemenin yokluğu, var olan ve kısmen kabul gören düzenlemelerin de ayrıntıdan uzak oluğu nedeniyle, bu tür faydalanmaların çakışması sonucu ortaya çıkan uyuşmazlıklar, hukuki yollardan değil, siyasi yollardan çözüme ulaştırılmak durumunda kalmaktadır.

Su olmadan uygarlıkların gelişmesi düşünülemez. Tarihe bakıldığında Mısır, Hindistan, Mezopotamya, gibi medeniyetlerin, su kıyısında, özellikle deltalarda geliştiği gözlenmektedir. Ancak, yine de 19. yüzyılın sonlarına kadar akarsulardan faydalanma genel olarak ulaşım amacıyla sınırlı kalmıştır. Endüstri devrimi ile birlikte teknolojinin gelişimi sonucunda ise, akarsuları istenilen yere saptırma ve zamanı geldiğinde kullanmak için depolama olanakları artmıştır. İnsanoğlunun en önemli su kaynağını oluşturan nehirler, ülke sınırlarını tanımamaktadır. Endüstriyel ve tarımsal gelişmeler ile nüfus artışı sonucunda da sınırlı kaynaklar üzerinde baskı artmakta ve aynı kaynağı kullanan yukarı ve aşağı kıyıdaş ülkeler arasında sorunlar baş göstermektedir. 19. yüzyılın sonlarına kadar akarsulardan faydalanma, ulaşım, balıkçılık ve küçük çaplı sulamalarla sınırlı kalmış ve devletler arasında seyrüsefer dışında, fazla bir sorun oluşturmamıştır. Akarsuların, söz konusu dönem içinde sorun oluşturmama nedenleri arasında, yoğun tarımsal sulama ya da endüstriyel kullanımın yokluğunun yanı sıra, o dönemin politik yapısı en büyük etkidir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra doruk noktasına ulaşan bağımsızlık hareketleri neticesinde parçalanıp imparatorluklar, gerilerinde birçok devlet bırakmışlardır. Daha önceleri tek bir yönetim altında idare edilen havzalarda, birçok ulusal devlet egemen hale gelmiş ve bu yeni ülkeler arasında sınıraşan veya sınır oluşturan akarsuların kullanımına ilişkin sorunlar çıkmasına neden olmuştur. Bu süreçle aynı zamana denk gelen bir başka gelişme de, suları depolama tekniklerinin ilerlemesi ve yaygınlaşmasıdır. Birden fazla ülkenin egemenlik sahasında bulunan nehirlerin, coğrafi konum açısından,

nehirin yukarısında bulunan memba ülkeleri, bir akarsuyu daha önce kullanma şansına sahip olmaktadır. Bu ülkelerin, tarımsal ve/veya endüstriyel kullanıma bağlı olarak, suların miktarını azaltıcı ya da niteliğini değiştiren faydalanmaları, memba-mansap çatışmasını ortaya çıkarmaktadır. Bu tip bir çatışmanın yanı sıra, kronolojik açıdan, suları daha önce kullanmaya başlayan bir devlet ile, daha sonra kullanmaya başlayan bir devlet arasında da sorun oluşabilmektedir. Aynı akarsuya kıyısı bulunan ülkeler arasında bu iki temel sebep nedeniyle çıkan sorunlarda, ülkeler, genellikle hangi konumda iseler -membra ya da ilk kullan- uyuşmazlıkta, o konuma göre iddialarla ortaya çıkmaktadırlar.

Uluslararası hukukun yapısından kaynaklanan ve özellikle sınıraşan ve sınır oluşturan sulara ilişkin genel kabul gören bir düzenlemenin bulunmaması nedeniyle, havzanın hangi bölümünde yer alındığına bağlı olarak bu suların kullanımına ilişkin bazı iddialar, kıyıdaş ülkeler tarafından ileri sürülmektedir. Bu iddialar, ya akarsuyun nereden kaynaklandığı ve söz konusu devlet içinde ne kadar yol aldığı gibi hidrografik etkenlere, ya da suyu kimin daha uzun zamandır kullandığı gibi kronolojik etkenlere dayandırılmaktadır.

Uyuşmazlığın çıkması ile birlikte ülkeler uç pozisyonlarda yer almaktadırlar. Harmon doktrini de denen, mutlak egemenlik doktrini, yukarı kıyıdaş tarafından ileri sürülmektedir. 19. yüzyılda, ABD tarafından ileri sürülen bu doktrine göre, bir devlet, ülkesi üzerindeki diğer tüm kaynaklarda olduğu gibi, nehirler üzerinde de mutlak bir egemenliğe sahiptir. Kendisinin de, Kanada'dan kaynaklanan bazı nehirlerde, aşağı kıyıdaş durumunda bulunması nedeniyle ABD, çıkarlarının tehlikeye girdiğini görmüş ve bu doktrini reddetmiştir.

Aşağı kıyıdaş ülkelerin uç iddiası ise genel olarak havzanın mutlak bütünlüğü doktrini- dir. Bu ilke de, tıpkı mutlak ülke egemenliği gibi uluslararası alanda kabul görmemektedir. Memba ülkesinin yağışlı ve mansab ülkenin

de kurak veya yarı kurak olması durumunda, aşağı kıyıdaş ülkeler nehir sularını daha önce kullanmaya başlamakta ve su altyapısına daha önce kavuşmuş olmaktadır. Bu durumda da, daha sonra su kaynağını geliştiren yukarı kıyıdaş ülkeye karşı, ön kullanımın dokunulmazlığı doktrininin ileri sürüldüğü görülmektedir. Hidrografi ve kronolojinin çatışan bu ilkeleri, birçok su uyuşmazlığında olduğu gibi, Nil havzasındaki su kullanımına ilişkin uyuşmazlıkta da sık sık kıyıdaşların konumuna göre karşı karşıya gelmiştir.

Ancak, uluslararası hukukun bu durumuna rağmen devletler, uygulamalarını, her konuda olduğu gibi, hukuki bir zemine oturtma çabası içindedirler. Bu nedenle de devletler sınıraşan ve sınır oluşturan sulardan faydalanmaya ilişkin bazı teoriler ileri sürmektedirler. Devletlerin ileri süreceği teoriler, esas olarak devletlerin, uyuşmazlığa konu olan suyolundaki kıyıdaş konumları ya da kimin suları daha önce kullanmaya başladığı gibi kronolojik faktörler tarafından belirlenmektedir.

Bu çalışmada Nil nehri sularının kullanımına ilişkin anlaşmaların tarihi, bu anlaşmaların zımni olarak içerdiği sınıraşan ve sınır oluşturan sulardan faydalanmaya ilişkin doktrinler ve havzada ortaya çıkan son siyasi gelişmelerin Nil sularına etkisi tartışılacaktır.

Nil Suları Üzerindeki Uyuşmazlık

1979 yılında, İsrail ile Barış Andlaşması imzalandıktan sonra, Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat, artık Mısır'ı savaşa sokabilecek tek konunun su olduğunu belirtmiştir. 1990 yılına gelindiğinde ise, daha sonra Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri olacak olan, Mısır'ın dışişlerinden sorumlu bakanı Butros Gali de, Nil nehri suları üzerine kurulu olan Mısır'ın ulusal güvenliğinin, başka ülkelerin elinde olduğunu ve bölgede çıkacak diğer savaşın su meselesi nedeniyle olacağını açıklamıştır.²

Enver Sedat ve Butros Gali'yi bu açıklamaları yapmaya iten neden, Mısır'ın tarımda, sula-

maya dünyada hiçbir ülkenin olmadığı kadar bağımlı olması ve bu suyun kaynağının da, henüz işletilmeye alınmamış olan fosil sular gözönüne alınmazsa, Mısır'ın hiçbir katkısı olmayan, Nil nehri olmasıdır. Mısır'da mevcut ve gelecekteki tüm sulamalar esas olarak bu iki kaynağa dayanmak zorundadır. Ancak fosil suların çıkarma maliyetinin yüksekliği ve yenilenme şansı bulunmaması dolayısıyla, ancak tek seferlik kullanılabilir olması, kalıcı bir çözüm için ele alınmasını, imkânsız hale getirmektedir.³

Havzanın Özellikleri

Nil nehri havzası, 2,9 milyon km²'dir ve Afrika kıtasının yüzde 10'una denk gelen bir büyüklüğe sahiptir. Havzada on ülke bulunmaktadır. Bunlar; Mısır, Sudan, Etiyopya, Eritre, Kenya, Ruanda, Brundi, Tanzanya, Uganda ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'dir. Nil nehri 6,825 km'lik uzunluğuyla dünyanın en uzun nehridir.⁴

Nil nehri esas olarak iki koldan oluşur. Ekvator göllerinden doğan ve Beyaz Nil olarak adlandırılan kısım, Sudan'ın başkenti Hartum'da, Etiyopya platosundan doğan Mavi Nil ile birleşir. Mavi ve Beyaz Nil birleştikten sonra, sadece Atbara kolunu alır ve Akdeniz'e doğru yoluna devam eder.⁵

Beyaz Nil sudan toprakları içinde Sudd bataklıklarına girmektedir. Burada yılda, 34 milyar m³ kayıp yaşanmaktadır.⁶ Aswan'da, toplam akımı 84 milyar m³/yıl olan Nil nehrinin yüzde 85'ini, yani 72 milyar m³'ünü, Etiyopya'da Tana gölünden doğan Mavi Nil ve Atbara kolunu sağlarken, kalan kısım olan 12 milyar m³ diğer yukarı kıyıdaş altı ülke tarafından sağlanmaktadır.⁷

Havzadaki Andlaşmalar

2. Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda Mısır ve Sudan arasındaki Nil sularına ilişkin ihtilaf artarak devam etmekteydi. Mısır, Aswan'da bir baraj inşasını planlarken, Sudan da Mavi Nil üstünde, Gezire bölgesinde bulunan

Roseries'de, sulu tarıma geçmek ve elektrik üretmeyi amaçlayan bir baraj yapmak istemekteydi. Bu durum iki ülke arasında gerginliklere yol açmış, ancak 1956 yılında Sudan bağımsızlığını kazandıktan sonra durum değişmiş ve 1959 Nil Suları Andlaşması'na giden yol açılmıştır. Sudan, bu andlaşmadan sonra Dünya Bankası'ndan ve Batı Almanya'dan Roseries barajı için kredi almış ve barajı 1966 yılında bitirmiştir.⁸

1961 yılında bağımsızlığını kazanan Tanganyika (sonradan Tanzanya) Devlet Başkanı Julius Nyerere, daha sonraları Nyerere doktrini olarak kabul edilecek olan açıklamasında, kolonyal dönemde imzalanan andlaşmaların oluşumunda hiçbir etkileri olmayan devletlerin, bağımsızlıklarını kazandıktan sonra bu andlaşmalara otomatik olarak uymalarının beklenmemesi gerektiğini bildirmiştir. 1962 yılında da Tanganyika hükümeti; İngiltere, Sudan ve Mısır'ı, artık Nil havzasını ilgilendiren 1929 tarihli andlaşmayı, Tanganyika açısından bağlayıcı görmediği şeklinde bildirmiştir. Mısır ise cevaben, kendisinin andlaşmayı halen geçerli gördüğünü bildirmiştir. Kenya da 1963 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra Nyerere doktrini kabul ettiğini açıklamış, Uganda ise, son derece basit bir şekilde, İngiliz idaresi tarafından imzalanan tüm andlaşmaların geçersiz olduğunu açıklamıştır.⁹ Kolonyal dönemde, Mısır ve İngiliz bilim adamlarının, Beyaz Nil havzasında her yere rahat bir şekilde gitme imkânları bulunurken, Mavi Nil'in Etiyopya tarafından kontrol edilen bölgelerinde bu imkandan yoksun durumdaydılar. Etiyopya, Mısır ve İngiltere tarafından ortaya konan önerileri tartışmayı dahi reddetmiştir. Sudan'ın bağımsızlığını kazanmasından bir ay sonra, 1956 Şubatında Etiyopya'nın resmi yayını olan Ethiopian Herald'da, Etiyopya'nın kendi toprakları içindeki Nil sularından faydalanma hakkı olduğu açıklanmıştır.¹⁰ Birkaç ay sonra da, tam da Süveyş krizinin ortasında, Etiyopya, Kahire'ye gönderdiği bir nota ile kendi halkının faydası için Nil nehri sularından yararlanma hakkını saklı tuttuğunu bildirmiştir.¹¹

Nil nehri havzası, esas itibariyle ne jeopolitik ne de ekonomik bir bütün oluşturmamaktadır. Bu durum Mısır'ın, Nil nehrine yönelik olarak ortaya koyduğu güvenlik algılamaları ile birleştiğinde havzanın bir bütün olarak ele alınmasını ve su kaynaklarının, havzanın şimdilik on olan ülkesinin de kabul edebileceği bir şekilde geliştirilmesini engellemektedir.

Bölge ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmadan önce Nil havzasında hakim güç olan İngiltere, öncelikli amaç olarak, Mısır'ın, daha sonra da Sudan'ın, Nil'e dayanan kullanımlarını korumayı görmüştür. Bu amaçla da, Nil nehri sularının yukarı kıyıdaş ülkelerde kullanımını engelleyecek anlaşmalar ve düzenlemeler yapmıştır. Diğer kolonyal güçler olan Fransa, İtalya ve Belçika ise, daha çok egemenlikleri altındaki ülkelerin sınırları içindeki sorunlarla ilgilenmekteydiler.¹² Nil nehri suları ile ilgili olarak yapılan tüm düzenlemeler Mısır'ın kullanımlarını korumaktadır. 1959 Nil Sularının Tam Kullanımı Andlaşması ve 2010 Mayıs'ında imzalanan İşbirliği Çerçeve Anlaşması hariç diğer tüm düzenlemeler kolonyal güçler tarafından ya da onların etkisi altında imzalanmıştır.

15 Nisan 1891 İngiliz-İtalyan Protokolü

1891 tarihinde İngiltere'nin İtalya ile yaptığı ve Doğu Afrika'daki etki alanları ile ilgili protokolün 3. maddesine göre, Etiyopya, Nil'in kollarından biri olan Atraba üzerinde, hiçbir su kaynağı geliştirme faaliyetine girişmeyecektir.¹³

15 Mayıs 1902 İngiltere-Etiyopya Andlaşması

1902 tarihli İngiliz-Etiyopya andlaşmasında da, Etiyopya, Mavi Nil'in kaynağı olan Tana gölünde, Mavi Nil'de ve Sobat nehrinde, Sudan'daki İngiliz yönetimiyle uzlaşmaya varmadan, nehrin sularını engelleyebilecek herhangi bir yapı inşa etmemeyi taahhüt etmiştir. Fakat 1950'lerde Etiyopya, bu andlaşmanın

hiçbir zaman onaylanmadığını ve bu nedenle de bağlayıcı olmadığını bildirmiştir.¹⁴

12 Mayıs 1906 İngiltere-Belçika Andlaşması

1906 yılında, Belçika Kongosu yönetimi, Sudan'ın onayı olmadan, Albert Gölü'nden çıkan suyu azaltacak şekilde, Semeiki ve Asango nehrinde hiçbir inşaa faaliyetine girişmemeyi taahhüt etmiştir.¹⁵

13 Aralık 1906 İngiltere-Fransa-İtalya Andlaşması

Bu andlaşma ile İngiltere, Fransa ve İtalya, Mısır'a ulaşan, özellikle Mavi Nil ve kollarında ve Nil havzasında, Mısır ve İngiltere'nin çıkarlarını korumak konusunda anlaşmışlardır.¹⁶

1925 İngiltere-İtalya Nota Teatisi

1925 yılında İngiltere ile İtalya arasındaki nota teatisinde, İtalyan hükümeti, Mavi Nil'in üzerinde herhangi bir hidrolik çalışmada bulunmamayı taahhüt edip, Mısır'ın ve İngiliz Sudanı'nın kazanılmış haklarını kabul etmiştir.¹⁷

7 Mayıs 1929 Mısır-İngiliz Sudanı Andlaşması

1920 yılında Hindistan, Büyük Britanya ve ABD'nin üye olduğu, Nil Projeleri Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon aynı yıl, 'Yüzyıl Depolama Projesi' olarak bilinen ve tüm Nil havzasını kapsayan bir su kaynaklarını geliştirme raporu yayınlamıştır. Fakat bu projede, Nil sularını kontrol eden depolama yapıları hep Mısır'ın toprakları dışındaydı ve bu durum Mısır'daki milliyetçiler tarafından, İngiltere'nin olası bir Mısır bağımsızlığını engellemek için ortaya attığı bir plan olarak algılanmıştır.¹⁸

1925 yılında ise yeni su komisyonu bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Bu tavsiyeler ile baş-

layan süreç, Mısır ve Sudan arasında, 7 Mayıs 1929 tarihli 'Nil Suları Andlaşması'na giden yolu açmıştır.

1929 Andlaşması, Mısır ile Sudan, Kenya, Tanzanya ve Uganda'yı temsilen İngiltere arasında imzalanmıştır. Bu andlaşma da, Mısır'ın kullanımını öncelikli olarak görmüştür. Andlaşma uyarınca, Mısır'a yıllık 48 km³ ve Sudan'a 4 km³ su tahsis edilmiştir. Mısır, Ocak ayından Temmuz'a kadar süren düşük akım süresince tüm akımı almakta aynı zamanda da yukarı kıyıdaşların baraj inşa faaliyetlerini izleme ve ulusal çıkarına aykırı düşen bir durumda da bunu veto etme hakkına sahip olma yetkisini kazanmıştır. Fakat bu andlaşmaya Kenya'da ve Tanzanya'da hiçbir zaman müracaat edilmemiş veya uygulanmamıştır ve bu ülkeler, andlaşmanın bağımsızlıklarını kazanmalarıyla sona erdiğini iddia etmektedirler.¹⁹

Söz konusu andlaşma ile, Mısır su ile ilgili çıkarlarını sağlama almıştır. Çünkü, Sudan, sınırları içinde Mısır'ın çıkarlarına aykırı bir su kaynaklarını geliştirme faaliyetine girişmeyeceğini taahhüt etmiştir.

1929 Nil Suları Andlaşmasında bulunan; Sudan'da ve Britanya kontrolündeki diğer bölgelerde, Nil üzerinde veya Nil'in kaynağı durumundaki göllerde, Mısır'a gelen suyu azaltacak veya geciktirecek hiçbir sulama ya da enerji projesi yapılamaz, şeklindeki hüküm, Britanya'nın Nil'e, daha doğrusu Mısır'daki tarımsal üretime verdiği önemi göstermektedir.

8 Kasım 1959 Mısır-Sudan Nil Sularının Tam Kullanımı Andlaşması

1952 yılına gelindiğinde Mısır hükümeti Aswan'da yeni bir baraj inşasını planlamaya başlamıştır. Bu baraj ile hem elektrik üretimi, hem de sulama işlerini bir düzene koymak amaçlanmıştır. Sudan da, adaletsiz olarak gördüğü 1929 Andlaşması'nı değiştirmek ve bu amaçla da Mısır'la görüşmelerde bulunmak istemekteydi. Mısır ile Sudan arasında ilk

görüşmeler, 1954 yılında Eylül ile Aralık ayları arasında yapılmıştır. Müzakereler, 1955 yılının Nisan ayına kadar durduktan sonra tekrar başlamıştır. 1 Ocak 1956 tarihinde ise Sudan, İngiltere'den bağımsızlığını kazanmış durumdaydı. Sudan'ın yeni hükümeti, Mısır'ın planladığı baraj'a karşı olmamakla beraber, 1929 andlaşmasında Sudan'a tahsis edilmiş olan miktarı yetersiz bularak, bu miktarın artırılmasını istemekteydi. Bu süreçte Mısır'ın başında bulunan Cemal Abdül Nasır da, uluslararası bağlayıcılığı bulunan ve Nil sularını, Mısır için garanti altına alabilecek sağlam bir andlaşmanın peşindeydi.²⁰ Burada önemli olan nokta, Sudan'ın hiçbir şekilde müzakerelerde ve resmi yayınlarda, mutlak egemenlik doktrinine başvurmamış olmasıdır. Aksine Sudan, Nil nehri üzerinde, Mısır'ın tarihi kullanım hakkını tanıdığını açıklamıştır.²¹

Aswan yüksek barajı planlarının ortaya çıkmasıyla beraber, sorun havza dışına da taşmıştır. Batılı ülkelerin ve Dünya Bankası'nın projeye başlangıçta verdikleri desteği çekmeleri sonucunda Mısır, gerek duyduğu teknoloji ve mali destek için SSCB'ye yönelmiş ve kaynak yaratma amacıyla Süveyş Kanalı'nı millileştirmiştir. Ancak bu hareketinin sonucunda İsrail, İngiltere ve Fransa'nın saldırısına uğrayan Mısır, tarihte Süveyş bunalımı olarak adlandırılan bu sorundan karlı çıkmasını bilmiş ve kanalın denetimini ele geçirerek ülkedeki İngiliz etkisini tamamıyla silmiştir.²²

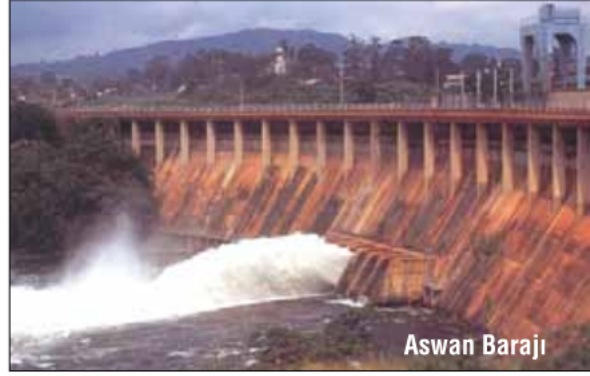
Ancak 1958 yılında Mısır'ın, Sudan ile arasındaki tartışmalı Halaib bölgesine başarısız bir askeri operasyonundan sonra, iki ülke arasındaki görüşmeler kesildiyse de, 1958 yılında Mısır yanlısı olarak bilinen ordunun yönetime el koyması ile Mısır, 1959 yılının başlarında terar başlayan müzakerelerde daha ılımlı bir tutum takınmaya başlamış ve 8 Kasım 1959'da 'Nil Sularının Tam Kullanımı Andlaşması' imzalanmıştır.

8 Kasım 1959 Nil Sularının Tam Kullanımı Andlaşması, Nil havzasının, en kapsamlı andlaşmasıdır ve toplam akımın 84 km³ olarak

hesap edildiği Aswan'da suların tahsisini öngörmektedir. Andlaşma ile Mısır, Aswan'da bir baraj inşa etme hakkını kazanırken, Sudan da Mavi Nil üzerinde Roseries barajını inşa etme hakkını kazanmıştır. Beyaz Nil nehrinin yukarı kesimlerinde, akımı artırmak amacıyla yapılacak çalışmalar sonucunda elde edilecek ilave suyun da, eşit olarak paylaşılacağı hükme bağlanmıştır. Andlaşma ile iki ülke, Daimi Ortak Teknik Komisyon adıyla bir yapının kurulmasını ve Nil nehrine kıyısı bulunan diğer ülkelerin suların yeniden tahsisine yönelik taleplerinin olması durumunda da, ortak bir tutum takınmayı kabul etmişlerdir.²³ Andlaşmanın ilgi çekici yönü, Mısır ve Sudan'ın müzakereleri sürdürürken diğer havza devletleriyle hiçbir danışma mekanizmasını işletmemiş olmalarıdır.

Mısır ve Sudan tarafından ortalama akışı 84 milyar/m³/yıl olarak kabul edilen nehirde, buharlaşma kayıpları da 10 milyar/m³/yıl olarak hesaplanmış ve kalan 74 milyar/m³/yıllık miktar iki ülke arasında tahsis edilmiştir. 1959 Andlaşması'nda suların tahsisi su şekilde ele alınmıştır. 1929 Andlaşmasında sırasıyla 48 ve 4 milyar m³/yıl olan Mısır ve Sudan'ın payları, kazanılmış hak olarak kabul edilmiş ve geri kalan 22 milyar/m³/yıl'lık miktar akım ise 7,5 oranında Mısır ve 14,5 oranında Sudan arasında paylaştırılmıştır. Bu durumda Mısır'a tahsis edilen toplam miktar 55,5 milyar/m³/yıl ve Sudan'ın payı da 18 milyar/m³/yıl olarak hesaplanmıştır. Akışın tahminin üzerine çıkması durumunda da, fazla miktarın iki ülke arasında eşit olarak paylaşılacağı hükme bağlanmıştır.²⁴

Bu andlaşmanın bir diğer hükmüne göre de Mısır, Aswan Barajı'nın Sudan'da neden olacağı taşkın ve 50,000 civarında kişinin yeniden yerleşim masraflarını karşılamak üzere Sudan'a 15 milyon Mısır paundunu tazminat olarak vermeyi kabul etmiştir²⁵. Mısır ve Sudan ayrıca, diğer kıyıdaş ülkelerin olası taleplerinin 1-2 milyar m³'ü aşamayacağını ve herhangi bir iddiaya karşı da, ortak hareket edileceği kararına varmışlardır. Herhangi bir

yukarı kıyıdaş ülkeye su tahsisine mecbur kalırsa da, tahsis edilen miktarın, iki ülkenin paylarından eşit olarak karşılanacağı hükme bağlanmıştır.²⁶

Mayıs 2010 İşbirliği Çerçeve Anlaşması

İşbirliği Çerçeve Anlaşması 1 Ağustos 2009 ile 1 Ağustos 2011 arasında imzaya açık olarak düzenlenmiştir. Depoziteri Afrika Birliği olan anlaşmaya daha sonra kabul veya onay yolu ile de katılınabilmek mümkündür. Anlaşma Nil havzasındaki tüm devletlere açıktır ve altıncı tarafın kabul belgesinin depozitere ulaşmasından sonraki altmışıncı günde yürürlüğe girecektir.

Mayıs 2010 tarihli ve Ruanda, Etiyopya, Uganda ve Tanzanya arasında imzalanan İşbirliği Çerçeve Anlaşmasının 4. maddesinin 1. fıkrası makul ve hakça kullanım ilkesi başlığını taşımaktadır. Bu fıkrada Nil havzası devletlerinin, Nil nehir sisteminin sularını makul ve hakça bir şekilde kullanacakları belirtilerek, her havza devletinin Nil nehir sisteminden makul ve hakça bir şekilde faydalanma hakları olduğu vurgulanmıştır. Anlaşmanın 2. maddesinin f fıkrasında ise su güvenliği kavramı ele alınmış ve tüm Nil havzası ülkelerinin sağlık, tarım, üretim ve çevre için Nil nehir sistemine güvenilir bir şekilde ulaşma hakkı anlamına gelmektedir şeklinde açıklanmıştır.²⁷

Bu anlaşma tüm kıyıdaşlara açık olmakla birlikte Mısır ve Sudan taraf olmamışlardır. 1959 Andlaşması ile, söz konusu iki ülke Nil sularının tamamını kendi kullanımlarına almışlar

ve yukarı kıyıdaşların kullanımlarına karşı ortak hareket etmeyi kararlaştırmışlardır. Ancak doğaldır ki, kendi aralarında yaptıkları andlaşma, diğer tarafları bağlamamaktadır. Ayrıca, Sudan'ın bölünmesi ile ortaya çıkacak yeni ülkenin, 2010 Çerçeve Anlaşmasına taraf olması önümüzdeki yıllarda beklenebilecek bir gelişmedir.

Mısır, Sudan ve Etiyopya Arasındaki Ekonomik ve Siyasi İlişkiler

Mısır'ın en temel kaygısı, Nil nehri sularının kendi isteği dışında topraklarına girmeden engellenmesi ya da geciktirilmesidir. Bu nedenle de, kendisine göre yukarı kıyıdaş olan Sudan ve Etiyopya'daki politik gelişmelere karşı özellikle duyarlıdır.

Sudan'da, islamcı bir hükümetin işbaşında olması nedeniyle Mısır, Sudan'ı birçok defa, Mısır'daki islamcılara destek olmakla suçlamıştır. İki ülke arasındaki ilişkiler özellikle, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle ortaya çıkan durumdan oldukça fazla etkilenmiştir. Krizin devam ettiği sıralarda Mısır, Irak karşıtı koalisyonunda yer alırken, Sudan açık bir şekilde Irak'ı desteklemiş ve bu da ilişkilere olumsuz bir şekilde yansımıştır. Mısır da, Sudan'daki hükümete karşı mücadele eden gruplara destek vermekte ve onlara Mısır toprakları içinde güvenli bölgeler sağlamaktadır.²⁸

Mısır ile Sudan arasındaki bir diğer sorun da, tartışmalı Halaib bölgesidir. Kızıldeniz kıyısında yer alan bu bölge, 1899 yılında, Mısır toprağı olarak kabul edilmiş, ancak 1902 yılında Sudan yönetimi altına konulmuştur. 1958 yılına gelindiğinde ise, Mısır bölgeye başarısız bir askeri hareket düzenlemiştir. Ancak sorun, 1991 yılında Sudan'ın, bir Kanada şirketine, bölgede petrol arama imtiyazı vermesiyle tekrar gündeme gelmiştir. Mısır da bölgede petrol arama faaliyetlerinde bulunmayı ayrıca, Nil vadisinden 4500 aileyi bölgeye yerleştirmeyi ve böylece sorunun barışçı bir şekilde çözüleceğini planlamaktaydı. Bölgenin hukuki durumu halen netlik kazanmamıştır.

Mısır, ayrıca Sudan'ın, 1990'larda İran ve Libya ile gelişen ilişkilerini de endişe ile izlemiştir. 1991 yılında Sudan, İran ile kapsamlı bir ticaret anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşma ile Sudan, hem aylık 100,000 ton petrol sağlamış, hem de ülkenin güneyindeki gerillalara karşı mücadelesinde, İran'dan destek sağlamıştır.²⁹ İki ülke arasında yaşanan gerginliklere rağmen, Mısır ve Sudan arasında özellikle tarım sektöründe uzun bir süredir devam eden işbirliği de mevcuttur. Ancak yine de karşılıklı ticaretin toplam ticaret içindeki payı yüzde 2-3 gibi düşük bir seviyededir.

Mısır ve Etiyopya, daima farklı güçlerin etki alanları içinde olduğundan, Nil nehrinin akımının yüzde 85'inin kaynağı durumundaki Etiyopya ile Mısır arasındaki ilişkilerde, su konusu her zaman politik bir araç olarak kullanılmıştır. 1950'lerde Mısır'ın başında, Arap milliyetçiliği ile Amerikan karşıtı politikalar izleyen ve Sovyetler Birliği'nden ekonomik ve askeri yardım alan Cemal Abdül Nasır bulunmaktaydı. Etiyopya'da ise, Amerikan yardımı alan, Halie Selassie yönetimi işbaşında bulunmaktaydı. Havzadaki Büyük Boyutlu Projeler başlığı altında incelenecek olan, Birleşik Devletler Toprak Kazanma Bürosu'nun (US Bureau of Reclamation) yaptığı çalışmalar, Nasır'ın izlediği Amerikan ve İsrail karşıtı politikalara bir cevap olarak görölmektedir.³⁰ Çünkü Nasır'ın 1970 yılında ölümünden sonra Mısır yönetimine gelen Enver Sedat'ın, ülkedeki Sovyet danışmanları çıkarmasından ve yardım için ABD'ye yönelmesinden sonra, ABD'nin Etiyopya'daki su geliştirme faaliyetlerine olan ilgisi kaybolmuştur. Enver Sedat'ın Amerikan politikalarına yakınlaştığı sıralarda, Etiyopya'da ordu, 1974 yılında bir darbe ile yönetime el koymuş ve İmparator Halie Selassie devrilmiştir. Bu aşamadan sonra Etiyopya, giderek Sovyet etki alanına girmeye başlamıştır. Bu defa da Sovyetler Birliği, Mısır'ı sıkıştırmak amacıyla Etiyopya'da Mavi Nil'in kaynağı olan Tana gölü üzerinde fizibilite çalışmaları yapmaya başlamışlardır. 1977 yılında, Mar Del Plata'da yapılan, Birleşmiş Milletler Su Konferansında Etiyopya, Somali ile yürüttüğü

Ogaden savaşında, Mısır'ın Somali'ye verdiği desteğe karşılık olarak, Mavi Nil üzerinde yaklaşık 4 km³ su kullanarak tarım yapacağını açıklamıştır. Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat bu açıklamaya sert bir cevap vererek, Etiyopya'nın herhangi bir şekilde suları saptırmak için inşa edeceği yapıları bombalayacağını ilan etmiştir.³¹ Yine aynı şekilde Sudan ile Etiyopya arasında 1991 imzalanan ve Nil sularının ortak kullanımı ile ilgili anlaşma, Mısır'ı oldukça endişelendirmiş ve askeri müdahale tehdidinde bulunmuştur.³²

Etiyopya'nın İsrail ile olan ilişkileri de, Mısır'ı kaygılandırmaktadır. İki ülke arasındaki ilişkiler 1960 yılına kadar gitmektedir. Bu yıllarda, Etiyopya hem Somali ile Ogaden bölgesi için savaşmakta, hem de Eritre'de çıkan isyan ile meşgul olmaktadır. Bu durumda, Halie Selasie savaş malzemelerine ihtiyaç duyduğu kadar, kalkınma faaliyetleri için de destek aramaktaydı ve İsrail her ikisini de sağlayabilecek konumdaydı. İsrail ise Etiyopya'ya yerleşerek hem Bab-ül Mendeb boğazından geçen Arap ve Sovyet gemilerini izleyebilecek, hem de Mısır'ın stratejik olarak arkasına geçmiş olacaktı. İsrail ile Etiyopya'nın işbirliği İmparator Halie Selasie'nin 1974 yılında düşürülmesine kadar devam etmiştir. Ancak 1978 yılında Eritre'deki ayrılıkçı hareket nedeniyle yeniden başlamıştır.³³

Sudan ile Etiyopya arasında da ilişkilerin tarihi de farklı değildir. Sudan uzun yıllar Eritre'deki ayrılıkçı örgütlere destek verirken, Etiyopya da Sudan'ın güneyindeki ayrılıkçı Sudan Halk Kurtuluş Cephesine destek vermiştir. Ancak 1991 yılında iki ülke arasında dostluk ve işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmada Nil nehri ile de ilgili bölümler bulunmaktadır. Etiyopya, anlaşma ile havza ölçekli tüm girişimlere tam katılım sağlayacağını kabul etmiştir.³⁴

Havzadaki Büyük Projeler

Nil nehri sularını kontrol etme çalışmaları, havzada İngiliz egemenliğinin sürdüğü yıllara

kadar uzanır. İngiliz mühendisleri ilk olarak 1904 yılında, amacı Nil'in taşkın sularını, Mısır dışında toplamak olan "Yüzyıl Depolama Projesi"ni ortaya atmış ve daha sonraları bu proje geliştirilmiştir. Projenin gerçekleşmesi halinde akımın yüksek olduğu zamanlarda biriktirilecek olan su ile, kurak yıllarda bırakılarak tarımın etkilenmemesinin sağlanması amaçlanmıştır. Projede, Etiyopya'da, Mavi Nil'in kaynağı durumundaki Tana Gölü'nde ve Beyaz Nil'in kaynağı olan ve günümüzde Tanzanya, Kenya ve Uganda tarafından paylaşılan Victoria Gölü'nde barajların inşası öngörülmüştür. Beyaz Nil'in, Sudan sınırlarını aştıktan sonra girdiği ve büyük buharlaşma kayıplarına neden olan Sudd bataklıklarında da kaybedilen su miktarını azaltma amacıyla bir kanal inşası planlanmıştır. Ayrıca Sudan içinde de bir dizi barajın yapımı öngörülmüştü.³⁵

Ancak bu plan, Mısırlı milliyetçiler tarafından tüm ana yapıların Mısır toprağı ve yönetimi dışında olması nedeniyle eleştirilmiştir. Mısırlı milliyetçiler, bu planı İngiltere'nin Mısır'ın bağımsızlığını kazanması durumunda Mısır'ı kontrol etmek için kullanabileceğini düşünmüşlerdir.³⁶

İngilizlerin yaptığı plana benzer bir başka plan da, 1949 yılında, Mısırlılar tarafından ortaya atılmıştır. "Gelecekte Nil Sularının Korunması" adlı plan iki aşamalıydı. İlk aşamada Albert ve Viktoria göllerinde birer regülatör ve Viktoria Gölünün mansabında bir başka baraj; Sudd bataklıklarında inşa edilecek olan Jonglei kanalı; Mavi Nil'in kaynağı olan Tana Gölünü rezervuar olarak kullanacak bir baraj ve Sudan toprakları içinde bulunan 4. şelalede de bir başka baraj inşası öngörülmüştü. İkinci aşamada ise, Sobat ve Bahr El Gazal havzalarında, su kaybını önleyecek projeler bulunmaktaydı ve bu yolla da 4,4 ile 7 km³/yıl arasında ilave bir su sağlanması amaçlanmıştır. Ancak, ikinci aşama planlar için fazla bir araştırma yapılmamıştı.³⁷

Mısır, her yıl yüzde 2 oranında büyüyen ve günümüzde 65 milyon civarında olan nüfusu-

nu doyrabilmek için her geçen yıl daha fazla suya ve toprağa ihtiyaç duymaktadır. Ülkenin kentsel ve tarımsal alanları sadece Nil vadisinde yer almaktadır ve bu da ülke yzlmnn yüzde 2'si kadar bir alana tekabül etmektedir. Hızla artan nüfusun oluşturduğu baskı nedeniyle de kent alanları hızla genişlemekte ve büyük emek ve kaynaklarla oluşturulmuş tarım alanları yitirilmektedir. Mısır, bu sorunu aşmak amacıyla Yeni Vadi Projesi'ni ortaya atmıştır. Nil vadisinin batısında yer alan vahalar boyunca yeni yerleşim ve tarım alanları oluşturmayı planlayan Mısır, böylece Nil vadisi üzerindeki baskıyı hafifletmeyi, yeni tarım ve yerleşim alanları amayı planlamaktadır. Proje ile 300,000-500,000 hektar alan sulu tarıma aılabilecektir. Ancak bu projeyi uygulayabilmek için, Mısır'ın bazı sorunları özümlenmesi gerekmektedir. Hem tarımsal sulama, hem de kurulacak yeni yerleşim merkezleri için ihtiyaç duyulan su miktarı, 9 km³/yıl olarak hesaplanmaktadır. Halen Nil nehri sularının, 1959 Andlaşması ile kendisine tahsis edilmiş kısmı ile Sudan'ın kullanmadığu miktarı kullanan Mısır'ın, bu ek kaynağı bulmak için zorlanacağı açıktır. Mısır, atık su arıtımı, sulama suyunun etkin kullanımı ve fazla su tketyemeyen tarımsal ürünler yetiştirmek suretiyle tasarruf edeceği miktarla beraber, Yeni Vadi Projesi için ihtiyaç duyduğu suyu sağlayabileceğini ileri sürmektedir. Ayrıca projenin tahmini bedeli 90-150 milyar dolar arasındadır.³⁸ Bu miktarda bir mali kaynağı bulmak da Mısır için başlı başına bir meseledir.

Mısır, uzun yıllardan beri Sina lnn kuzeyinde, 'Kuzey Sina Tarımsal Kalkınma Projesi' adında büyük boyutlu bir toprak kazanma projesi yürütmektedir. Projenin toplam maliyetinin 1,5 milyar ABD doları olacağı tahmin edilmektedir.³⁹ Proje kapsamında da, 1987 yılından bu yana Süveyş Kanalı'nın batısında yer alan topraklar sulanmaktadır. Mısır, Nil nehrinden alınan suyu Sina yarımadasında, Gazze şeridi'nin sınırında yer alan, El Ariş kentine kadar taşıyacak olan kanalı da tamamlamış durumdadır. Bu kanalın Gazze şeridi'ne ve hatta İsrail'e kadar uzatılarak, bölgedeki su

sıkıntısının giderilmesine katkıda bulunması da önerilmektedir. Bu yöndeki ilk öneri 1902 yılında, Dünya Siyonist Teşkilatı'nın başındaki Theodor Herzl tarafından ortaya atılmış ve İsrail ile yapılan 1979 Camp David Barış Andlaşmasından sonra, Mısır Devlet Başkanı, Enver Sedat tarafından tekrarlanmıştır. Ancak bu konu Mısır içinde yoğun bir muhalefetle karşılaşmaktadır. Ayrıca, yukarı kıyıdaş ülkelerin herhangi bir su kaynaklarını geliştirme faaliyetine, ülkesinin güvenliği nedeniyle karşı çıkan Mısır'ın, bu Şekilde havza dışına su taşıdıktan sonra, söz konusu ülkelerin Nil havzasındaki su tketyim faaliyetlerine karşı çıkmasının, havza ülkeleri tarafından ciddiye alınmayacağı açıktır. Tabii ki, Mısır'ın bu projeleri hayata geçirmesi halinde ülke, sadece Nil'in kıyısında kurulmuş bir ülke olmaktan çıkarak stratejik bir derinliğe de kavuşabilecektir.

1974 yılında Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat ile Sudan Devlet Başkanı Gafar Numeyri, 1959 Andlaşmasına uygun olarak, Sudd bataklıklarında yılda tahmini 34 km³ olan buharlaşma kayıplarını azaltmak amacıyla, ortaklaşa bir kanal inşa etmeyi kararlaştırmışlardır. Jonglei kanalı olarak bilinen kanalın inşası ile Beyaz Nil'in akımının, yılda 9 km³ artırılması, planın ikinci aşamasıyla da 18,9 km³/yıllık bir artışın sağlanması hedeflenmiştir. Kanalın, Sudan toprakları içinde, Bor'dan Mahakal'a kadar uzanması ve 360 km uzunluğunda olması planlanmıştı.⁴⁰ Ancak yapımına başlanan kanal, Sudan'daki iç savaş nedeniyle tamamlanamamıştır. Sudan'ın güneyinde bağımsızlık için savaşan Sudan Halk Kurtuluş Ordusunun lideri John Garang, 1984 yılında kanalı inşa eden firmayı tehdit etmiş ve 10 Ocak 1984 tarihinde şantiye alanına saldırarak çalışmaları durdurmuştur.⁴¹ Sudan Halk Kurtuluş Ordusu'nu böyle bir karar almaya iten neden, kanalın inşası ile kuruyacak bataklıklar ve çevresinde bölge insanının temel geçim kaynağı olan hayvancılığın sona ereceği kaygısıydı. Kendini müslüman ve Arap olan Sudan'ın merkezi hkmetine bağlı görmeyen, Afrikalı ve Hristiyan azınlık, kuzey için böyle bir fe-

dakârlık yapmak istememiş ve böylece kanalın inşası engellenmiştir.

Sudan, başkent Hartum'un güneyinde yer alan, Gezira bölgesindeki sulanan alanı genişletmek amacıyla, Roseries barajını yükseltmeyi ve yine sulama amacıyla Atraba'nın bir kolu olan, Setit nehrinde de bir baraj inşa etmeyi planlamaktadır. Ayrıca Hartum'dan sonra, ana Nil kolu üzerinde de toplam kapasitesi 2760 MW olan altı adet hidroelektrik üretim amaçlı baraj inşası da öngörülmektedir. Bu barajlar sadece elektrik üretim amaçlı olsa da, diğerleriyle beraber toplamda buharlaşma kayıpları 10 km³/yıl olarak hesaplanmaktadır. 1959 Andlaşmasında Sudan'a tahsis edilen 18km³ yıl su dikkate alınırca, tüm bu projeler için yeterli su kaynağı bulunmadığı açıktır. Sudan bu miktarda bir su için umutlarını Jonglei kanalının tamamlanmasına bağlamıştır.⁴² Fakat bu konudaki tek sorun yeterli miktarda su olup olmamasıyla sınırlı değildir. Bugüne kadar Sudan hükümetinin dünyadan soyutlanmış hali nedeniyle de, bu yapılar için gerekli olan mali kaynağı uluslararası kuruluşlardan bulmak konusunda fazla bir şansı yoktur. Sudan'ın Jonglei kanalını tamamlamak için de batılı ülkelerden yardım alması özellikle son yıllarda gelişen, büyük projelerin çevresel ve sosyal etkilerine verilen önemin artması nedeniyle de zorlaşmıştır. Bir de bu kaygıların politik amaçlar için kullanıldığı iddiaları gözönüne alındığında, Sudan'daki İslamcı hükümetin ne kadar zor bir durumla karşı karşıya kaldığı açıktır. Tüm bunların yanı sıra artık inşası planlanan söz konusu kanalın bulunduğu alan Güney Sudan toprakları içinde kalmıştır. Güney Sudan'ın ekonomik yetersizlikleri, kanalın inşasının önündeki diğer engeller ile birlikte düşünüldüğünde, kısa ve orta vadede böyle bir inşaatın başlaması olanaksız görünmektedir.

1958 ile 1963 yılları arasında ABD Toprak Kazanma Bürosu, Etiyopya'da Mavi Nil üzerinde, Mavi Nil planı adıyla bir fizibilite çalışması yürütmüştür. Bu çalışmada 33 baraj inşası ile Etiyopya'nın 5,4 ile 6,4 milyon m³ arasında

su tüketeceği hesaplanmıştır. Sadece Mavi Nil üzerinde yapılan bu çalışma sonucunda 430,000 hektarlık alanın tarıma açılacağı hesaplanmıştır.⁴³ Ancak küçük bir baraj dışında, bu plan gerçekleşmemiştir.

Etiyopya'nın aynı zamanda küçük barajlardan oluşan bir sulama sistemi geliştirme yönünde de planları bulunmaktadır. Etiyopya, her zaman kurak olan ve açlıkların yaşandığı bir bölge olan Tigre bölgesinde, on yıl içinde 500 adet mikro baraj inşası gerçekleştirmek istemektedir. Ancak bu barajlar bazı sorunlar taşımaktadır. İlk olarak bölgenin oldukça fazla miktarda erozyona uğraması nedeniyle depolama hacmi az olan bu tip barajlar hızla dolarak kullanılamaz hale gelebilecektir. Ayrıca ortalama 200 hektar sulayacak şekilde planlanan bu barajlar, toplamda bir milyon hektar kadar bir alanı sulayacak ve eğer hektar başına 5000 m³/yıl su kullanılırsa toplamda yıllık 5 km³ su tüketilecek demektir. Bu durumda da Etiyopya, Mısır'ın sık sık dile getirdiği tehditlere maruz kalabilecektir.⁴⁴

Ancak, mikro baraj stratejisinin de Etiyopya açısından en az iki avantajlı yönü bulunmaktadır. İlk olarak bu boyuttaki barajlar, aşağı kıyıdaşların kullanımlarının zarar görmemesine çok önem veren uluslararası finans kuruluşlarının mali desteğini gerektirmeyen ve çoğunlukla yerel işgücü ve kaynaklarla inşa edilebilen tipteki barajlardır. İkinci çekici yön ise, askeri açıdandır. Etiyopya'nın Nil nehri sularını azaltıcı faaliyetlere girişmesi durumunda, söz konusu yerleri bombalayacağı şeklindeki Mısır tehdidi, böyle bir durumda geçersiz kalacaktır. Çünkü hedeflerin bu kadar çok olduğu bir durumda Mısır'ın girişeceği, yoğun nüfuslu Etiyopya platosundaki işgal faaliyetinin, Mısır açısından nelere mal olacağını kestirmek oldukça zordur. Ayrıca, böyle bir faaliyet için Sudan'ın, topraklarını kullanıma konusunda ne kadar istekli olacağı da şimdiden kestirilemez.

Son dönemdeki projelere baktığımızda ise, 2004 yılında Tanzanya 2006 yılında da Kenya

Beyaz Nil'in kaynağı durumundaki Viktor-ya gölünü besleyen sular üzerinde tarımsal amaçla faydalanma faaliyetlerine girişmişlerdir.⁴⁵ Uganda'nın ise Bujagali bölgesinde 250 MW gücünde bir hidroelektrik santrali inşa etme planı mevcuttur. Elektrik üretme amaçlı olan bu santralin su tüketimi söz konusu değildir.⁴⁶

Mısır yukarı kıyıdaşların su tükettici faydalanmalarına karşı çıkarken bir yandan da yukarı kıyıdaşların alternatif su kaynaklarını geliştirme faaliyetlerine destek vermektedir. Mısır, yer altısuyu çekiminde kullanılmak üzere kenya'ya 4,2 milyon ABD doları hibe etmiş, ayrıca Uganda'ya da Viktorya gölündeki sucul otlarla mücadele için 13,9 milyon ABD doları sağlamıştır. Mısır bu yolla yukarı kıyıdaşların faaliyetlerini işbirliği çerçevesinde kontrol etme şansını elde tutmak istemektedir.⁴⁷

Son Gelişmeler ve Değerlendirme

Mısır ile Sudan arasında, Nil nehrinin kullanımı ile ilgili olarak 1924 yılında ortaya çıkan ve 1929 yılında ulaşılan andlaşmanın müzakereleri sırasında, Mısır doğal durumun bütünlüğü doktrinini tam olarak ileri sürmese de buna benzer bir tutum takınmıştır.⁴⁸ Söz konusu uyuşmazlığın çıktığı sırada, İngiltere'nin yönetimi altında bulunan Sudan, başkent Hartum'un güneyinde yer alan Gezire bölgesinde bir sulama projesi geliştirmek istemekteydi. Bu durumda Nil nehrine bağlı olarak çıkarlarının tehlikeye gireceğini düşünen Mısır, İngiltere nezdinde girişimlerde bulunmuştur. İngiltere ve Mısır, sorunu incelemek üzere nota teatisi ile 26 Ocak 1925 tarihinde bir komisyonun kurulmasına karar vermişlerdir. Mısır 26 Ocak 1925 tarihli notasında "söz konusu sulama projesinin hiçbir şekilde Mısır'daki sulama faaliyetlerine zarar verecek nitelikte olmaması ve ayrıca bu ülkede sayısı gittikçe artan tarım nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamak için elzem olan muhtemel projelerine de zarar vermemesi gerektiğini" ifade etmiştir.

Bu notada Mısır hükümeti doğal durumun bütünlüğü doktrinine yakın bir tutum takınmış, sadece mevcut kullanımların değil, aynı zamanda gelecekteki kullanımların da korunmasını isteyerek, Sudan'ın Nil nehrinin kendi ülkesindeki kesiminde herhangi bir su kaynaklarını geliştirme faaliyetine girişmesini engellemeyi amaçlamıştır.

Nil komisyonu, 21 Mart 1926 tarihli raporunda, Mısır'ın ileri sürdüğü iddiaları kabul etmemiş ancak, Nil nehri sularının 19 Ocak-15 Temmuz döneminde, Mısır'a bırakılması ve Sudan'ın da bu süre dışında Nil sularından belli bir oranda faydalanabileceğini belirtmiştir. Mısır da sonradan bu görüşü benimsemiş ve 1929 Andlaşmasında da komisyonun kararlarını andlaşmanın tamamlayıcı bir parçası olarak kabul etmiştir.

Mısır ile Sudan, 1929 Andlaşması'na giden süreçte, Nil sularının kullanımı konusundaki uyuşmazlıklarında, ön kullanımın dokunulmazlığı ilkesini de karışıklı olarak kabul etmişlerdir. Sudan yukarı kıyıdaş olarak, bu konudaki görüşünü şu şekilde bildirmiştir: "Mısır'ın halen sulama amacıyla kullandığı su miktarı üzerinde kazanılmış bir hakka sahip olduğu reddedilmemektedir. Sudan da aynı hakka sahiptir."

Söz konusu dönemde Sudan, İngiliz idaresi altında bulunduğu için, İngiltere de konunun içinde yer almış ve Mısır'ın mevcut kullanımlarına dokunulmazlık tanımıştır.⁴⁹ Ancak İngiltere, 1956 yılında bağımsızlığını kazanmış durumda bulunan Sudan ve Mısır arasında müzakerelerin devam ettiği sırada, yukarı kıyıdaş ülkeleri olan Tanganika, Uganda ve Kenya'yı idare eden güç olarak, aşığı kıyıdaşların kullanımlarına, yukarı kıyıdaşların aleyhine olarak, mutlak bir dokunulmazlık tanımamayacağını ve bu konuda müzakerelere girme hakkını saklı tuttuğunu açıklamıştır.⁵⁰ Zaten söz konusu devletler de, bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, İngilterenin kendi adlarına imzaladığı andlaşmaların, kendilerini bağlamayacağını açıklamışlardır.

1959 Nil Suları Andlaşmasının en önemli eksikliği, diğer havza ülkelerinin, özellikle de Nil nehri sularının yüzde 85'ini sağlayan Etiyopya'nın, andlaşmaya dahil edilmemiş olmasıdır. Nitekim daha andlaşma imzalanmadan önce, Etiyopya hükümeti, 1957'de yayınladığı bildiriyle Nil nehri sularının yüzde 85'ini karşılayan bir ülke olarak tıpkı diğer doğal kaynakları gibi, su kaynaklarını da kullanabilme hakkı olduğunu beyan etmiştir.⁵¹

Bu açıklama esasında, soğuk savaşın Nil Havzasına bir yansımasıdır. Söz konusu tarihte Mısır, Aswan Barajı'nın inşası sürecini yaşamakta ve bunun için Sovyetler Birliği'nden yardım almaktaydı. Etiyopya ise batı yanlısı Halie Selasiye'nin yönetimi devam etmekteydi ve bildirisinde sözettiği projeleri uygulayabilmek için ne mali kayağı ne de teknoloji bulunmamaktaydı. ABD Toprak Kazanma Bürosu'nun yaptığı çalışmalar da, Mısır'ın batı yanlısı bir politika gütmeye başlamasından sonra sona ermiştir.

Etiyopya'da 1977 yılında, marksist Mengistu rejimi iktidara geldiği zaman, Mısır'da iktidarda Enver Sedat bulunmaktaydı. Etiyopya'nın Somali ile sürdürdüğü Ogaden savaşında Mısır'ın Somali tarafında yer almasına misilleme olarak, Mengistu Mavi Nil havzasındaki su kaynaklarını geliştirme planlarını gerçekleştireceğini açıkladığı zaman, Mısır, bir tek barajın inşası durumunda dahi bu yapıları bombalayacağını ilan ederek Etiyopya'yı tehdit etmiştir.⁵² Etiyopya aynı yöndeki bir açıklamayı 1981 yılında da "Birleşmiş Milletler Gelişmekte Olan Ülkeler toplantısı"nda yapmıştır.⁵³ Mısır, Sudan ve Etiyopya arasında çok az bir ekonomik ilişki bulunmaktadır. Bu üç ülke ile diğer kıyıdaşlar arasında ise, çok daha azdır. Tarım, Mısır'da tamamıyla suya bağımlı iken, Sudan'da bu oran daha azdır. Etiyopya ve Uganda'da ise daha çok mevsimlik yağışlarla tarım yapılmaktadır. Diğer kıyıdaşlar ise, Nil nehrine, ulaşım, hidroelektrik ve balıkçılık açısından bakmaktadırlar. Kıyıdaşlar arasında ortak olan tek nokta, az ya da çok, uluslararası yardımlara olan bağımlılıklarıdır.

Etiyopya'da yapılacak depolama esasında, hem Mısır hem de Sudan için faydalı olacaktır. Çünkü Aswan'da yıllık 10 km³ olan buharlaşma kaybı Etiyopya'nın yüksek vadilerinde çok daha düşük bir seviyede kalarak Mısır ve Sudan için daha fazla su kullanma imkanı yaratacaktır. Ancak bu konudaki en büyük engel Mısır'ın, su kaynaklarının kontrolünü, siyasi ilişkilerinin sık sık kötüleştiği ve ekonomik bağlantılarının çok zayıf olduğu başka bir ülkenin egemenliği altına bırakmak istememesidir. Büyük ölçüde, bu konuda başarılı olan Mısır'ın bu başarısındaki en büyük etken Nil'in yukarı kıyıdaş ülkelerindeki politik istikrarsızlıklardır.⁵⁴

Mısır Dışişleri Bakanı Amr Musa, 1995 Ağustosunda, Sudan'ın 1959 Andlaşmasından çekilebileceği ve tek taraflı olarak su tutabileceği şeklindeki tehditlerinden sonra, Sudan'ın su ile oynarken ateş ile oynadığını açıklamıştır. Sudan'ı bu tehdidi yöneltmeye iten neden, Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'in, Etiyopya'nın başkenti Adis Ababa'da uğradığı suikast girişiminden, Mısır'ın Sudan'ı sorumlu tutmasıydı.

Ancak, Sudan ile Mısır arasındaki bu gerginlik esas olarak su meselesinden kaynaklanmamaktadır. İki ülkeyi karşı karşıya getiren sorun, Sudan'ın Mısır'daki islamcı muhalefete verdiği destek ile ilgilidir. Sudan'ın, Mısır'a yönelttiği tehditler, gerçekte içi boş ve sözden ibarettir. Çünkü Sudan'da bulunan, Mavi Nil üstündeki Roseries ve Sennar, Beyaz Nil üzerindeki Jebel Auliya ve Atbara üstündeki Kasım el Girba barajları toplamda, 6 km³ kapasiteleriyle Nil Nehri sularının yıllık bazda ancak yüzde 7'si civarında bir suyu tutabilirler.⁵⁵ Ayrıca bu barajların yoğun silt birikmesi nedeniyle de orjinal depolama kapasitelerinin düşmüş olduğu da gözönüne alınmalıdır.

Bu arada Ocak 2011'de Sudan'da uzun yıllardır devam eden güney ayrılıkçılığı bir referandumla sonuçlanmıştır. Ayrılma yönünde çıkan ezici sonuç doğrultusunda, Güney Sudan Nil havzasının yeni bir devleti olarak ortaya

çıkmiştır. Güney Sudan'da bağımsızlık sonrası en önemli konu Nil suları olmayabilir. Ancak havzanın tam ortasında büyük bir hidroelektrik potansiyeline ve sulu tarıma olanak tanıyan geniş topraklara sahip yeni bir devletin ortaya çıkması Nil sularına ilişkin tüm hesapların gözden geçirilmesine neden olacaktır.

Ekonomisinin tamamına yakını petrol ürünlerine dayanan Güney Sudan, elektriğini dizel yakıtlı jeneratörlerden elde etmektedir. Çalışmalar, Beyaz Nil üzerinde oldukça yüksek bir hidroelektrik potansiyeli olduğunu göstermektedir. Bu kapasitenin geliştirilmesi durumunda Güney Sudan'ın net bir elektrik ihracatçısı durumuna geleceğini açıklar. Güney Sudan, ekonomisini çeşitlendirmek ve ulusal bir elektrik şebekesi kurmak istemesi durumunda, Nyerere doktrinine uygun olarak 1959 Andlaşmasını tanımadığını bildirip, İşbirliği Çerçeve Anlaşmasını imzalayarak yukarı kıyıdaşlara yakın bir tutum takınması olasıdır.⁵⁶

Güney Sudan yetkilileri Mısır'a Nil sularının kullanımı ile ilgili olarak, öncelikle Hartum yönetimi ile 1959 Andlaşması çerçevesinde görüşecekleri konusunda teminat vermişlerdir. Güney Sudan yetkilileri Beyaz Nil'de su kaybını önleyici tedbirler alacaklarını bildirmekle birlikte, Mısır'ın buna karşılık olarak, Güney Sudan'ın kalkınma ihtiyaçlarını anlamasını istemektedirler.⁵⁷

Tüm kıyıdaş ülkelerini kapsayan ve Nil havzasının sularının kullanımını düzenleyen bir andlaşma bulunmadığı için, her bir ülkenin kendi ulusal ihtiyaçları için yaptığı çalışmalar diğerkleri tarafından bir tehdit olarak algılanmaktadır. Nil havzasındaki ülkelerin yüzyüze kaldığı sorun, yukarı kıyıdaş ülkelerin üzerinde durduğu hakça kullanım ilkesiyle, Sudan ve özellikle Mısır'ın üzerinde durduğu kayda değer zarar vermeme ilkesi arasında bir denge bulma meselesidir. Bu durum Mısır ve Sudan'ın Mayıs 2010 Anlaşmasına karşı olmalarının sebebini açıklamaktadır.

Haziran 1996'da Etiyopya hükümeti, Mavi Nil ve Atraba nehirleri üzerinde enerji üretim amaçlı iki tane küçük ölçekli baraj yapmayı planladığını açıklamıştır. Sulama amacı taşımayan bu barajların su tüketmeyeceği açık olmasına rağmen Mısır yine de planları şiddetle kınamıştır. Esasında Etiyopya'da planlanan ve Mavi Nil üzerinde bulunan dört rezervuar, Aswan barajındaki buharlaşma kayıplarını azaltarak nehir havzasındaki kullanılabilir toplam su miktarını artırabilme potansiyeline de sahiptir.⁵⁸ Yapılan öngörülerde 2025 yılında 122 milyon nüfusa sahip olacağı tahmin edilen Etiyopya Mavi Nil havzasında 700,000 hektar, Beyaz Nil havzasında 500,000 hektar ve Ana Nil havzasında 600,000 hektar sulu tarım yapılabilecek alana sahiptir. Bu alanların sulanması için ise toplam 22,5 milyar m³ su gerekmektedir.⁵⁹ Şu ana kadar sulama ve hidroelektrik enerjisi üretme faaliyetine girişmemişse de, söz konusu nüfusu bu tür çalışmalara girmeden nasıl besleyebileceği sorusu ise ortada durmaktadır.

Sınıraşan veya sınır oluşturan sulara ilişkin uyuşmazlıklar, su arz ve talebinin birbirine yaklaştığı sırada, genellikle havzanın güçlü ülkesinin diğerk havza ülke ya da ülkelerini etkileyebilecek bir projeyi uygulamaya koyması ile ortaya çıkmaktadır. Yeni tarım politikaları, kıyıdaşların büyük ölçekte su kullanımına neden olan başlıca etkidir. Ayrıca akımında doğal dalgalanmaların olduğu su sistemlerinde uyuşmazlık çıkma ihtimali daha yüksektir. Nil havzasında tarıma dayalı ekonomilerin çokluğu ise bu ihtimali güçlendirmektedir.

Kıyıdaş ülkeler arasında su sorunun yanı sıra, başka gerginliklerin de olması ülkelerin genel olarak güvenliğe, özel olarak ise gıda güvenliğine artan bir önem vermelerine yol açmaktadır. Gıda güvenliği kavramı ise 'su güvenliği'ne neden olarak kıyıdaşlar arasında gerginliğin daha da artmasına neden olmaktadır.⁶⁰

Havza ülkelerindeki politik değişimler sorunun çözümüne olumlu katkı sağlayabileceği gibi, olumsuz bir etkide de bulunabilmekte-

dir. Sudan'ın bağımsızlığını kazandığı 1956 yılından, Mısır yanlısı bir hükümet darbesine kadar olan süreçte, iki ülke arasındaki müzakereler fazla bir ilerleme kaydedememiş olmasına rağmen, darbeden sonra her iki taraf da tavırlarını yumuşatmış ve 8 Kasım 1959'da anlaşma imzalanmıştır. Ancak, yine Nil havzasında, Etiyopya'daki Marksist bir darbe sonucunda başa gelen yeni iktidar ile Mısır arasındaki gerginlik artmıştır.

Su uyuşmazlıklarına neden olan bir diğer faktör de, yeni kıyıdaş ülkelerin ortaya çıkmasına neden olan politik bölünmelerdir. Ganj, Indus ve Nil havzalarında görüldüğü gibi hâkim gücün ortadan kalkması ve yeni devletlerin ortaya çıkışı ile birden çok ülkenin egemenlik alanına giren havzalarda uyuşmazlık çıkmaktadır. Kıyıdaş ülkeler arasında su sorunu ile birlikte, sınır sorunlarının da bulunması sorunu daha karmaşık bir hale sokmaktadır. Sudan'ın bölünmesi yönünde çıkan referandum sonucunda Nil havzasındaki devlet sayısı artmış ve müzakerelerde ikna edilmesi gereken bir unsur daha ortaya çıkmıştır.

Kıyıdaş ülkelerin konumunu da içeren göreceli güç ilişkileri, uyuşmazlıkların doğasını etkileyen başlıca güçtür. Aşağı ya da yukarı kıyıdaş bir ülke, eğer havzanın başat gücü ise, ya kendisi diğer havza ülke veya ülkelerini dikkate almadan bir proje geliştirebilmekte, ya da diğer ülkelerin kendisini etkileyebilecek kullanımlarını engelleyebilmekte ve bu durum da suyun kullanımı ile ilgili bir çatışmaya yol açabilmektedir. Mısır'ın Nil havzasında Etiyopya'nın girişimlerini engellemesi bu durum için örnek teşkil etmektedir.

Bir havzadaki ülkelerin farklı genel gelişmişlik düzeyleri de, hidropolitik durumu etkileyebilmektedir. Bir ülke geliştikçe, evsel ve endüstriyel su talebi, tıpkı daha önceleri marginal sayılan tarım arazilerine olan talep gibi artmaktadır. Özellikle nüfus artışının yüksek olduğu kesimlerde bu durumun baskısı daha ağır hissedilmektedir. Nil havzasında membadan mansaba kadar tüm ülkelerde nüfus

artış hızı dünya ortalamasının üzerinde seyretmektedir. Yoğun bir nüfusu beslemek ve evsel ihtiyaçlarını karşılamak için Nil havzası devletleri Nil sularına dayanmak zorundadır ve bu durum da Nil suları üzerindeki baskıyı günden güne artırmaktadır.

Kıyıdaş ülkeler arasındaki su uyuşmazlıklarının, çözüme ulaşmasını ve yoğunluğunu etkileyen bazı unsurlar bulunmaktadır. Soruna taraf olanların sayısının artması ile çözüme ulaşmak zorlaşmaktadır. Nil nehrinin şu anda on olan kıyıdaşların çıkarlarını uzlaştırmak doğal olarak, iki kıyıdaşa sahip Rio Grande ya da Mahakali nehri uyuşmazlığından daha zordur. Bir ulusun su kaynağına verdiği önem de uyuşmazlıkların şiddetini belirleyen bir etken sayılabilir. Ulusal tarihi itibarıyla, bir nehrin sularının, ulusun hayat kaynağı olarak görülmesi, o devletin söz konusu nehir ile ilgili uyuşmazlıklarda daha uzlaşmaz ve sert bir tutumun alınmasını da beraberinde getirecektir. Ayrıca politik söylemde suya ve gıda güvenliğine verilen önem de, ülkelerin sınıraşan ve sınır oluşturan sulara ilişkin tavırlarında belirleyici olmaktadır. Ulusal ekonomide tarımın büyüklüğü de, ülkelerin suya verdiği önemi artırmakta ve uyuşmazlıklarda daha uzlaşmaz bir tavır almalarına neden olabilmektedir. Mısır Nil nehri ile var olan bir ülke olarak, Nil sularına hayati bir önem atfetmekte ve uzlaşmaz ve elinde bulunan kazanımlarının tartışmaya dahi açılmasını kabul etmemektedir.

Kıyıdaş ülkeler arasında sınıraşan ya da sınır oluşturan nehirlere ilişkin uyuşmazlıkların, tıpkı ülkeler arasındaki diğer sorunlarda olduğu gibi, ülkelerin güçleri ile orantılı bir şekilde çözüme kavuşturulduğu görülmektedir. Uluslararası hukukun yapısında yer alan, üst bir müeyyide gücünün yokluğu ve buna ilave olarak sınıraşan ya da sınır oluşturan sulara ilişkin hukukun yeniliği ve eksikliği bu konudaki uyuşmazlıklarda her kıyıdaşın kendi kullanımını haklı gösterip karşı tarafın kullanımını haksız gösterebilecek bir iddiayı uluslararası hukukta kolaylıkla bulabilmesi, bu tür

sorunların çözümünün belli kurallara bağlanmasını imkânsız hale getirmekte ve sorunlar siyasi düzlemde çözüme ulaşabilmektedir. Nil nehri havzasında ortaya çıkan değişimler ise, siyasi yollarla elde edilecek sonuçların kırılan bir yapıda olmasına neden olacaktır.

Mısır'da ortaya çıkan halk ayaklanması sonucu iktidardan düşen Mübarek rejiminin arkasından ne geleceği henüz belli değildir. Mısır'da gerçekleşen halk ayaklanmasında iktidara karşı en ciddi muhalif duruş, her ne kadar olayların başlangıcında hazırlıksız yakalanmış olsa da, Müslüman Kardeşler örgütünden gelmektedir. 1928'den bu yana Mısır toplumunun içinde örgütlü olan Müslüman Kardeşler, bugüne kadar zaman zaman yoğun baskılara maruz kalmış olsa da rejime alternatif olabilecek tek örgütlü güç durumundadır. Nasır iktidarının sonundan itibaren başlayan ve daha sonra başa geçen Enver Sedat ile devam eden Mısır'ın "dünya sistemi"ne entegrasyonu süreci, 1980'li yıllarda Hüsnü Mübarek döneminde tamamlanmıştır. Ancak Mısır'da son dönemde ortaya çıkan halk hareketi sonucunda oluşabilecek bir rejim değişikliği, bir Soğuk Savaş terimiyle bu ülkenin Batı bloğundan kopmasına bunun neticesinde de Nil havzasındaki su politikalarında ciddi bir değişime yol açma potansiyeli içermektedir. İsrail ile Camp David Barış Andlaşması'nı imzalayarak İsrail'e yönelik askeri bir tehdit olmaktan çıkan ve Süveyş kanalını uluslara-

rası ticarete ve ABD'nin Basra körfezindeki askeri operasyonlarına açan Mısır yönetiminin önümüzdeki dönemde bir değişim geçirmesi, Nil suları üzerinde Mısır'ın yukarı kıyıdaş ülkelerin faydalanma faaliyetlerinin daha kolay destek bulacağı anlamına gelmektedir. Mısır'da önümüzdeki dönemde ortaya çıkacak yeni yönetimin ABD ve İsrail'e dönük politikaları, bir yandan İsrail'den sonra en büyük ABD yardımını alan Mısır'a bu desteğin sürmesini, diğer yandan da hayat damarı olan Nil sularının neredeyse tümü üzerindeki mevcut kontrolünü zora sokabilecektir. Hâlihazırda 2010 Mayıs'ında Nil havzasının yukarı kıyıdaşları olan Ruanda, Etiyopya, Uganda ve Tanzanya tarafından imzalanmış bulunan ve Nil sularının paylaşımı içeren anlaşma ile Sudan'ın bölünme kararının alınmış olması, Nil suları üzerinde Mısır için yeterince baskı oluşturmuş durumdadır. Yukarı kıyıdaş ülkelerin, özellikle Nil sularının yüzde 85'ini sağlayan Mavi Nil'in kaynağı durumundaki Etiyopya'nın, artan nüfusunu beslemek ve döviz kazanmak için tarım ürünleri ihraç etmek zorunda olmaları, su kaynaklarından faydalanma faaliyetlerine girişmeleri için eskisine oranla daha güçlü siyasi nedenler sunmaktadır. Özetle, yukarı kıyıdaş ülkeler, yeni Mısır yönetiminin anti-Amerikan ve anti-İsrail bir politika yürütmesi durumunda, Nil'den daha fazla faydalanma faaliyetleri için müttefik ve kaynak bulmakta zorlanmayacaklardır.

DİPNOTLAR

- 1 S. Postel, *Son Vaha: Su Sıkıntısıyla Karşı Karşıya*, (Çev. F. Şebnem Sözer), TÜBİTAK-TEMA Vakfı Yayınları, Ankara, 1999, s.11.; A.I. Bağış, "Turkey's Hydropolitics of the Euphrates-Tigris Basin" *International Journal of Water Resources Development*, C. XIII, no. 4, December 1997. s. 568.
- 2 J. Bulloch, A. Darwish, *Su Savaşları*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, s.71.
- 3 J. Hultin, "The Nile: Source of Life Source of Conflict." Leif Ohlsson (Ed.) *Hydropolitics*, Zed Books Ltd., London, 1995, s.32.
- 4 F. Labib, "The River Nile Waters from Source to Mouth: Between Conflict and Cooperation in Past and Future." A.Ihsan Bağış (Ed.), *Water as an Element of Cooperation and Development in the Middle East*, Friedrich-Naumann-Foundation, Ankara, 1994. s. 371.
- 5 Ö. Bilen, *Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye*, TESAV Yayıncılık No:10, Ankara, 2000, s. 126.
- 6 Postel, a.g.e.,s. 47.
- 7 Bilen, 2000, a.g.e., s.127
- 8 Hultin 1995, a.g.e., s. 32-33.
- 9 Hultin 1995, a.g.e., s. 34. ; A. Soffer, *Rivers of Fire: The Conflict Over Water In The Middle East*, Rowmen & Littlefield Publishers, Oxford, 1999, s. 61.
- 10 Labib, 1994, a.g.e., s. 376.
- 11 Hultin 1995, a.g.e., s. 34.
- 12 Soffer, 1999, a.g.e., s 57.
- 13 M. M.A. Shahin, "Discussion of the Paper Entitled: Ethiopian Interests in the Division of the Nile River Waters I." *Water International*, C. XI, No:1, 1986, s.17.
- 14 M. Schiffler, "Conflicts over the Nile or Conflicts on the Nile." W. Scheumann and M Schiffler (Ed), *Water in the Middle East*, Springer, Berlin, 1998, s. 139.; D. Jovanovich, "Response to Discussion by M.M.A. Shahin of Paper 'Ethiopian Interests in the Division of the Nile River Waters.'" *Water International*, C. XI, no:1, 1986a, s.21.
- 15 Shahin, a.g.e., 1986, s.17.
- 16 Labib, 1994, a.g.e., s.374.
- 17 N. Beschorner, *Water and Instability in the Middle East*, Adelphi Paper: 273, Winter 1992/93, s.57.
- 18 H.L. Beach, J. Hamner, J. J. Hewitt; E.Kaufman; A. Kurki; J. A. Oppenheimer, A. T. WOLF., *Transboundary Freshwater Dispute Resolution: Theory, Practice and Annotated References*, Tokyo, United Nations University Press, 2000, s. 112.
- 19 Beschorner, 1992, a.g.e., s. 57.
- 20 Shiffler, 1998, a.g.e., s. 140.
- 21 C. Sar, *Uluslararası Nehirlerden Endüstriyel ve Tarımsal Amaçlarla Faydalanma Hakkı*, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 303, Ankara, 1970, s. 141.
- 22 O.Sander, *Siyasi Tarih*, Imge Kitabevi, Ankara, 1991, s. 240.
- 23 Beach, 2000, a.g.e., s. 114.
- 24 Labib, 1994, a.g.e., s. 376.
- 25 Y.A. Mageed, *The Nile Basin Lessons From the Past*, Middle East Water Forum Cairo, UNU-UNEP-IWRA, 7-9 February 1993, s. 15.
- 26 J. Dellapena "Building International Water Management Institutions: the Role of Treaties and Other Legal Arrangements." J.A. Allan and Chibli Mallat, *Water in the Middle East: Legal, Political and Commercial Implications*; I.B. Tauris, London, 1995, s. 77.
- 27 http://internationalwaterlaw.org/documents/regionaldocs/Nile_River_Basin_Cooperative_Framework_2010.pdf (19.02.2010)
- 28 Beschorner, 1992,a.g.e., s. 58.
- 29 Beschorner, 1992,a.g.e., s. 59.
- 30 Schiffler, 1998, a.g.e., s. 141.
- 31 Beschorner 1992,a.g.e.,s. 60.
- 32 H. Hafterdorn, "Water and International Conflict", *Third World Quarterly*, C. 21, no 1, 2000, s. 59.

- 33 Hultin, 1995, a.g.e, s. 50.
- 34 Beschorner, 1992, a.g.e, s. 60.
- 35 Schiffler, 1998, a.g.e, s. 139.
- 36 A. T. Wolf " Middle East Water Conflicts and Directions for Conflict Resolution." 1996, <http://w3.pnl.gov:2080/ces/academic/mideast.htm>, (02.03.2000).
- 37 Labib, 1994, a.g.e., s. 378.
- 38 D. Whittington, J. Waterbury " Playing Chicken on the Nile? The Implications of Microdam Development in the Ethiopian Higlands and Egypt's New Valley Project" *Middle Eastern Natural Environments*, no: 103, 1998, s.157.
- 39 R. Bleier, " Will Nile Water go to Israel? North Sinai Pipelines and the Politics of Scarcity." *Middle East Policy*,C. V, No:3, 1997, s.113.
- 40 Schiffler, a.g.e., 1998, s. 143.
- 41 R.O.Collins, " The Jonglei Canal: Illusion or Reality?." *Water International*, C. XIII, No: 3, 1988, s. 153.
- 42 Schiffler, a.g.e., 1998, s. 45.
- 43 D. Jovanovic, " Ethiopian Interests in the Division of the Nile River Waters." *Water International*, C. X, No:2, 1985, s. 84.; Schiffler, a.g.e. 1998, s. 141.
- 44 Waterbury, Whittington, a.g.e., 1998, s.152.
- 45 Okbazaghi Yohannes, *Water Resources and Inter-riparian Relations in the Nile basin: The Search for an Integrative Discourse*, Albany, State University of New York Press, 2008, s. 40–41.
- 46 David K. Chesire, *Control Over the Nile:Implications Across Nations*, Naval Postgraduate School, Kenyatta University, 2010, s. 60.
- 47 Chesire, a.g.e., 2010, s. 62
- 48 Sar, a.g.e., 1970, s. 222.
- 49 T. Şimşek, *Sınır AŞan Su Yollarından Hakça ve Makul Faydalanma*, (Yayımlanmamış Doktora tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara, 1997, s. 59.
- 50 Sar, a.g.e., 1970, s. 281.
- 51 Beach, a.g.e., 2000, s.114.
- 52 Beschorner, a.g.e., 1992, s. 60.
- 53 Soffer, a.g.e., 1999, s. 61.
- 54 C.G. Flint " Recent Developments of the International Law Commission Regarding International Watercourses and Their Implications for the Nile River" *Water International*, C. XX, No:4, 1995, s. 201.
- 55 Schiffler, a.g.e., 1998, s. 144.
- 56 Granit, J., A. Cascao, I. Jakobs, C. Leb, A. Lindsröm, M. Tignino, *The Nile Basin and Southern Sudan Referandum*, Water Governance Facility, Stockholm, 2010, s. 10.
- 57 International Crisis Group, *Sudan: Regional Perspectives on the Prospect of Southern Independence*, Stockholm, 2010, s. 10.
- 58 D. Whittington, " Discussion of the Paper Entitled: Ethiopian Interests in the Division of the Nile River Waters (I)" *Water International*, C. XI, No:2, 1986, s. 88.
- 59 D. Jovanovic, " Response to Discussion of the Paper Entitled 'Ethiopian Interests in the Division of the Nile River Waters.'" *Water International*, C. XI, No:2, 1986, s. 89.
- 60 F.W. Frey, " The Political Context of Conflict and Cooperation Over International River Basins." *Water International*, C. XVIII, no:1, 1993, s. 63.

KAYNAKÇA

- BAĞIŞ, Ali İhsan. "Turkey's Hydropolitics of the Euphrates-Tigris Basin." A.K. BİSWAS (Ed.), International Journal of Water Resources Development, XIII, sayı 4, December 1997: 567-581.
- BEACH, Heather L.; Jesse HAMNER; J. Joseph HEWITT; Edy KAUFMAN; Anja KURKI; Joe A. OPPENHEIMER and Aaron T. WOLF. Transboundary Freshwater Dispute Resolution: Theory, Practice and Annotated References, Tokyo, United Nations University Press, 2000.
- BLEIER, Ronald. "Will Nile Water go to Israel? North Sinai Pipelines and the Politics of Scarcity." Middle East Policy, C. V, No:3,1997, s.113-124
- BESHORNER, Natasha. Water and Instability in the Middle East, Adelphi Paper: 273, Winter 1992/93.
- BİLEN, Özden. Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye, Ankara, TESAV Yayıncılık No:10, 2000
- COLLINS, Robert O. "The Jonglei Canal: Illusion or Reality?." Water International, XIII, No: 3, 1988: 144-153
- DELLAPENA, Joseph. "Building International Water Management Institutions: the Role of Treaties and Other Legal Arrangements." J.A. Allan and Chibli Mallat, Water in the Middle East: Legal, Political and Commercial Implications, London: I.B. Tauris, 1995:55-89.
- FREY, Frederich W. "The Political Context of Conflict and Cooperation Over International River Basins." Water International, XVIII, No:1, 1993:54-68
- FLINT, Courtney G. "Recent Developments of the International Law Commission Regarding International Watercourses and Their Implications for the Nile River." Water International, XX, No:4, 1995:197-204
- Granit, J., Ana Cascao, Inga Jakobs, Chiristiana Leb, Andreas Lindsröm, Mara Tignino, The Nile Basin and Southern Sudan Referandum, Water Governance Facility, Stockholm, 2010
- HAFTENDORN, Helga., "Water and International Conflict", Third World Quarterly, C. 21, no 1, 2000, s. 51-68.
- HULTIN, Jan. "The Nile: Source of Life Source of Conflict." Leif OHLSSON (Ed.) Hydropolitics, London, Zed Books Ltd., 1995: 29-54.
- http://internationalwaterlaw.org/documents/regionaldocs/Nile_River_Basin_Cooperative_Framework_2010.pdf (19.02.2010).
- International Crisis Group, Sudan: Regional Perspectives on the Prospect of Southern Independence, 2010.
- JOVANOVIĆ, D. "Ethiopian Interests in the Division of the Nile River Waters." Water International, C. X, no:2, 1985: 82-85
- JOVANOVIĆ, D. "Response to Discussion by M.M.A. Shatin of Paper 'Ethiopian Interests in the Division of the Nile River Waters.'" Water International, XI, No:1, 1986a:20-22
- JOVANOVIĆ, D. "Response to Discussion of the Paper Entitled 'Ethiopian Interests in the Division of the Nile River Waters.'" Water International, XI, No:2, 1986b.

LABIB, Fakhry. "The River Nile Waters from Source to Mouth: Between Conflict and Cooperation in Past and Future." A.İhsan BAĞIŞ (Ed.), *Water as an Element of Cooperation and Development in the Middle East*, Ankara: Friedrich-Naumann-Foundation, 1994: 371-387

MAGEED, Y.A. *The Nile Basin Lessons From the Past*, Middle East Water Forum Cairo, UNU-UNEP-IWRA, 7-9 February 1993

POSTEL, Sandra. *Son Vaha: Su Sıkıntısıyla Karşı Karşıya*, (Çev. F. Şebnem Sözer), Ankara, TÜBİTAK-TEMA Vakfı Yayınları, Mayıs 1999.

SANDER, Oral. *Siyasi Tarih*, Ankara: İmge Kitabevi, 1991

SHAHIN, Mamdouh M.A. "Discussion of the Paper Entitled: Ethiopian Interests in The Division of the Nile River Waters I." *Water International*, XI, No:1, 1986:16-22.

SCHIFFLER, Manuel. "Conflicts over the Nile or Conflicts on the Nile." Waltina SCHEUMANN and Manuel SCHIFFLER (Eds.), *Water in the Middle East*, Berlin, Springer, 1998: 137-150

SOFFER, Arnon. *Rivers of Fire: The Conflict Over Water In The Middle East*, Rowmen & LittleField Publishers, February 1999.

ŞİMŞEK, Tacettin. "Sınır Aşan Su Yollarından Hakça ve Makul Faydalanma." (Yayımlanmamış Doktora tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi, 1997

SAR, Cem. *Uluslararası Nehirlerden Endüstriyel ve Tarımsal Amaçlarla Faydalanma Hakkı*, Ankara, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 303, 1970.

WHITTINGTON, Dale. "Discussion of the Paper Entitled: Ethiopian Interests in the Division of the Nile River Waters (I)." *Water International*, XI, No:2, 1986:88-89

WHITTINGTON, D., J. WATERBURY "Playing Chicken on the Nile? The Implications of Microdam Development in the Ethiopian Highlands and Egypt's New Valley Project." *Middle Eastern Natural Environments*, 103, 1998: 150-167.

WOLF, Aaron T. "Middle East Water Conflicts and Directions for Conflict Resolution." March 1996. 02.03.2000 <http://w3.pnl.gov:2080/ces/academic/midleast.htm>

Okbazaghi Yohannes, *Water Resources and Inter-riparian Relations in the Nile basin: The Search for an Integrative Discourse*, State University of New York Press, Albany, 2008.

ORSAM AKADEMİK KADROSU

Hasan Kanbolat	Başkan
E. Tümğ. Armağan Kuloğlu	Başdanışman
Habib Hürmüzlü	Ortadoğu Danışmanı
Doç. Dr. Özlem Tür	Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ
Doç. Dr. Harun Öztürkler	Ortadoğu Danışmanı, Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Veysel Ayhan	Ortadoğu Danışmanı, Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	Ortadoğu Danışmanı, Ahi Evran Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şahin	Ortadoğu Danışmanı, Gazi Üniversitesi
Dr. Didem Daniş	Ortadoğu Danışmanı, Galatasaray Üniversitesi
Dr. Bayram Sinkaya	Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ
Yrd. Doç. Dr. Esra Pakin Albayrakoğlu	Ortadoğu Danışmanı, Namık Kemal Üniversitesi
Dr. İlyas Kamalov	Avrasya Danışmanı
Dr. Süreyya Yiğit	Avrasya Danışmanı
Oğün Duru	Yönetici Editör
Bilgay Duman	Ortadoğu Uzmanı
Oytun Orhan	Ortadoğu Uzmanı
Sercan Doğan	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Selen Tonkuş Kareem	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Nebahat Tanriverdi.O	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Uğur Çil	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Nazlı Ayhan	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu

ORSAM Su Araştırmaları Programı

Dr. Tuğba Evrim Maden	Hidroplitik Danışmanı, Aksaray Üniversitesi U.İ.B.
Dr. Seyfi Kılıç	Hidroplitik Danışmanı, Aksaray Üniversitesi U.İ.B.
Kamil Erdem Güler	Uzman Yardımcısı
Çağlayan Arslan	Uzman Yardımcısı

ORSAM DANIŞMA KURULU

Dr. İsmet Abdülmecid	Irak Danıştay Eski Başkanı
Prof. Dr. Muhamad Al Hamdani	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı
Prof. Dr. Hayati Aktaş	KTÜ Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Dorayd A. Noori	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı Yardımcısı
Yrd. Doç. Dr. Esra Pakin Albayrakoğlu	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Namık Kemal Üniversitesi
Hasan Alsancak	BP & BTC Türkiye, Enerji Güvenliği Direktörü
Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık	ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Ahat Andican	Devlet Eski Bakanı, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Tayyar An	Uludağ Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
Prof. Dr. Mustafa Aydın	Kadir Has Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Ali Arslan	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Ersel Aydınlı	Bilkent Üniversitesi Fulbright Genel Sekreteri
Başar Ay	Türkiye Tekstil Sanayii İşveren Sendikası Genel Sekreteri
Doç. Dr. Veysel Ayhan	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin Bağcı	ODTÜ U.İ.B. Başkanı
İtir Bağdadı	İzmir Ekonomi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ersan Başar	KTÜ Deniz Ulaştırma ve İşletme Mühendisliği Bölüm Başkanı
Prof. Dr. İdris Bal	Polis Akademisi ve Turgut Özal Üniversitesi
Kemal Beyatlı	Irak Türkmen Basın Konseyi Başkanı
Barbaros Binicioğlu	Ortadoğu Danışmanı
Prof. Dr. Ali Birinci	Türk Tarih Kurumu Başkanı
Doç. Dr. Mustafa Budak	Başbakanlık Devlet Arşivleri Gen. Md. Yrd.
E. Hava Orgeneral Ergin Celasin	23. Hava Kuvvetleri Komutanı
Doç. Dr. Mitat Çelikpala	Kadir Has Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya	İstanbul Şehir Üniversitesi Rektörü
Dr. Didem Daniş	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Galatasaray Üniversitesi
Prof. Dr. Volkan Ediger	İzmir Ekonomi Üniversitesi
Prof. Dr. Cezmi Eraslan	Başbakanlık Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı
Prof. Dr. Çağrı Erhan	Ankara Üniversitesi, ATAUM Müdürü
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Ahi Evren Üniv. U.İ.B. Başkanı
Dr. Amer Hasan Fayyadh	Bağdat Üniv. Siyaset Bilimi Fakültesi Dekanı
Osman Göksel	BTC ve NABUCCO Koordinatörü

Timur Göksel
 Numan Hazar
 Habib Hürmüzlü
 Doç. Dr. Pınar İpek
 Dr. İlyas Kamalov
 Doç. Dr. Hasan Ali Karasar
 Selçuk Karaçay
 Doç. Dr. Z. Nilüfer Karacasulu
 Arslan Kaya
 Doç. Dr. Şenol Kantarcı
 Dr. Hicran Kazancı
 İzzettin Kerküklü
 Doç. Dr. Mustafa Kibaroğlu
 Musa Kulaklıkaya
 E. Tümgeneral Armağan Kuloğlu
 Doç. Dr. Erol Kurubaş
 Prof. Dr. Mosa Aziz Al-Mosawa
 Prof. Dr. Aleksandr Knyazev
 Prof. Dr. Mahir Nakip
 Doç. Dr. Tank Oğuzlu
 Murat Özçelik
 Doç. Dr. Harun Öztürkler
 Prof. Dr. Çınar Özen
 Dr. Bahadır Pehlivan Türk
 Prof. Dr. Suphi Saatçi
 Ersan Sarıkaya
 Prof. Dr. Viktor Panin
 Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şahin
 Doç. Dr. İbrahim Sirkeci
 Bayram Sinkaya
 Mehmet Şüküroğlu
 Dr. İrina Svistunova
 Dr. Aleksandr Sotnichenko
 Doç. Dr. Oktay Tanrısever
 Prof. Dr. Erol Taymaz
 Prof. Dr. Sabri Tekir
 Dr. Gönül Tol
 Doç. Dr. Özlem Tür
 M. Ragıp Vural
 Prof. Dr. Türel Yılmaz Şahin
 Prof. Dr. Vatanyar Yagya
 Dr. Süreyya Yiğit

Beyrut Amerikan Üniversitesi Öğretim Üyesi
 Emekli Büyükelçi
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı
 Bilkent Üniversitesi
 ORSAM Avrasya Danışmanı
 Bilkent Üniversitesi
 Vodafone Genel Müdür Yardımcısı
 Dokuz Eylül Üniversitesi U.İ.B.
 KPMG, Yeminli Mali Müşavir
 Kırıkkale Üniversitesi
 ITC Türkiye Temsilcisi
 Kerkük Vakfı Başkanı
 Bilkent Üniversitesi
 Türkiye Cumhuriyeti Nouakchott Büyükelçisi (Moritanya İslam Cumhuriyeti)
 Başdanışman
 Kırıkkale Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
 Bağdat Üniversitesi Rektörü
 Rus Slav Üniversitesi (Bişkek)
 Ahmet Yesevi Üniversitesi Rektör Vekili
 Bilkent Üniversitesi
 Türkiye Cumhuriyeti Bağdat Büyükelçisi
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Afyon Kocatepe Üniversitesi
 Ankara Üniversitesi S.B. Enstitüsü Müdürü
 TOBB ETÜ
 Kerkük Vakfı Genel Sekreteri
 Türkmeneli TV-Kerkük Haber Ajansı Türkiye Temsilcisi
 Pyatigorsk Üniversitesi
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Gazi Üniversitesi
 Regent's College, Londra, Birleşik Krallık
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ
 Enerji Uzmanı
 Moskova U.İ. Devlet Üniversitesi
 St. Petersburg Üniversitesi
 ODTÜ
 ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü Rektör Yrd.
 İzmir Üniversitesi İ.İ.B.F. Dekanı
 MEI Türkiye Direktörü
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ
 2023 Dergisi Yayın Koordinatörü
 Gazi Üniversitesi
 St. Petersburg Şehir Parlamentosu Milletvekili, St. Petersburg Üni.
 ORSAM Avrasya Danışmanı

ORTADOĞU ETÜTLERİ YAYIN KURULU

Meliha Benli Altunışık	ODTÜ
Bülent Aras	Dış İşleri Bakanlığı SAM Başkanı
Tayyar Arı	Uludağ Üniversitesi
İlker Aytürk	Bilkent Üniversitesi
Recep Boztemur	ODTÜ
Katerina Dalacoura	Londra Ekonomi Üniversitesi
F. Gregory Gause	Vermont Üniversitesi, ABD
Fawaz Gerges	Londra Ekonomi Üniversitesi
Ahmet K. Han	İstanbul Üniversitesi
Raymond Hinnebusch	St. Andrews Üniversitesi, Birleşik Krallık
Rosemary Hollis	City Üniversitesi, Birleşik Krallık
Bahgat Korany	Durham Üniversitesi, Birleşik Krallık
Peter Mandaville	George Mason Üniversitesi, ABD
Emma Murphy	Durham Üniversitesi, Birleşik Krallık

ORTADOĞU ANALİZ YAYIN KURULU

Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık	ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Hasan Kanbolat	ORSAM Başkanı
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar	Bilkent Üniversitesi U.İ.B.
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	ORSAM Danışmanı, Ahi Evran Üniv. U.İ.B. Başkanı

MithatpaŐa Caddesi 46/4 Kızılay-ANKARA
Tel: 0 (312) 430 26 09 Fax: 0 (312) 430 39 48
www.orsam.org.tr, orsam@orsam.org.tr